

Arbeidsmarktscan 2012

April 2012

Raad voor Werk en Inkomen

Inhoud

Voorwoord.....	3
Concluderende beschouwing.....	4
1. Werkgelegenheid en vacatures.....	8
1.1. Werkgelegenheid kwantitatief.....	8
1.2. Werkgelegenheid kwalitatief.....	11
1.3. Flexibele arbeid.....	12
1.4. Werkweek.....	15
1.5. De vacaturemarkt	15
1.6. Verwachting voor de komende jaren.....	17
2. Arbeidsaanbod.....	19
2.1. Arbeidsaanbod kwantitatief.....	19
2.2. Arbeidsaanbod kwalitatief.....	24
3. Confrontatie van vraag en aanbod.....	28
3.1. Knelpunten aan de vraagzijde.....	28
3.2. Knelpunten aan de aanbodzijde	30
3.3. Werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid	37
3.4. Verwachtingen voor de komende jaren	39

Voorwoord

Met de jaarlijkse arbeidsmarktanalyse maakt de RWI sinds 2002 een inventarisatie van de meest in het oog springende ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Op basis daarvan worden vervolgens de belangrijkste aanknopingspunten voor het beleid geformuleerd.

De RWI stopt halverwege het jaar 2012. Daarmee komt ook een einde aan deze reeks van arbeidsmarktanalyses. Doordat de afbouw van menskracht en middelen bij de RWI al enige tijd gaande is, wordt voor dit laatste jaar geen uitputtende arbeidsmarktanalyse maar een arbeidsmarktscan aangeboden. Die aanpak heeft naast nadelen echter ook voordelen. De lezer krijgt nu in een kort overzicht de belangrijkste ontwikkelingen voorgeschoteld. Het is het resultaat van een ontdekkingsreis door de arbeidsmarkt cijfers van de afgelopen jaren. Die reis heeft geleid tot een aantal onverwachte inzichten. Zo blijkt de toenemende werkloosheid in 2010 zich niet zo zeer te hebben voorgedaan bij jongeren en ouderen maar vooral bij de tussenliggende leeftijdscategorieën. Ook is zichtbaar geworden dat vrouwen vaker hebben afgezien van arbeidsdeelname, dat de vaste baan ondanks alle theorieën over flexibilisering nog steeds de boventoon voert en dat uitkeringsgerechtigdheid en werkloosheid steeds minder op elkaar overlappende categorieën – en dus ook groepen van personen – betrekking hebben. Daarnaast is ook het inzicht opvallend dat de stijgende participatiegraad van ouderen er toe zal leiden dat in de jaren tot 2020 de beroepsbevolking nog licht zal groeien.

De uitkomsten van deze ontdekkingsreis door arbeidsmarkt cijfers leiden tot conclusies die hieronder worden weergegeven. Het zijn conclusies die van betekenis kunnen zijn voor de verdere vormgeving van het arbeidsmarktbeleid in de komende en RWI-loze jaren.

P.J. Biesheuvel
Voorzitter

Concluderende beschouwing

Werk, werk, werk

Nadat in de afgelopen jaren de nadruk in het arbeidsmarktbeleid steeds heeft gelegen op het verhogen van de arbeidsparticipatie, vooral van ouderen, is het nu tijd serieus werk te maken van een beleid gericht op het bevorderen van de groei van de werkgelegenheid. Nederland moet alle zeilen bijzetten om de positie van “lagewerkloosheidsland” te behouden. Lukt dat niet, dan zal dat ook ten koste gaan van de participatiegraad. Dat is nu al zichtbaar bij vrouwen van 25 tot 45 jaar die zich eerder van de arbeidsmarkt terugtrekken dan genoeg te nemen met een baan die minder goed aansluit bij hun ambities en zorgtaken. Het is van belang om de oplossing voor een oplopende werkloosheid niet zoals in het verleden te zoeken in ontmoediging van het aanbod, maar in vergroting van de vraag. Daartoe zijn maatregelen nodig die de Nederlandse arbeidsmarkt concurrerender maken zowel op prijs als op kwaliteit.

Onderkant aan de kant

Een belangrijk punt van aandacht vormt de onderkant van de arbeidsmarkt. Het beleid in het kader van werken naar vermogen is gericht op een toename van het aantal reguliere banen op het onderste niveau. Tegelijkertijd is de concurrentie tussen de verschillende aanbod-categorieën in dit segment groot. Die concurrentie komt voor een deel van de beter opgeleiden met een opleidingsrichting waarin geen emploi valt te vinden. Maar ook vanuit Midden en Oost-Europa worden de Nederlandse laag opgeleiden beconcurrerd. Bevordering van de werkgelegenheid is ook van groot belang omdat het arbeidsaanbod in Nederland naar het zich laat aanzien in ieder geval tot 2020 nog zal groeien. Tegelijkertijd neemt de werkgelegenheid in de publieke sector af door de bezuinigingsmaatregelen van de overheid. Daardoor komt er steeds meer druk op de marktsector om te voorzien in banen voor het toenemende arbeidsaanbod.

Marktconform opleiden en belonen

Het aanbod op de arbeidsmarkt is steeds hoger opgeleid, maar niet steeds marktconformer qua richting. Met name de afgenomen belangstelling voor middelbare opleidingen in de techniek baart zorgen. Daar komt bij dat werkgevers er nog niet volledig in slagen om degenen die een technische opleiding hebben gevolgd ook voor de techniek te behouden. Dit kan voor een deel te maken hebben met de conjunctuurgevoeligheid van de sectoren waarin technische functies zijn te vinden. Sectoren moeten samen met de landelijke en regionale overheid op zoek gaan naar oplossingen voor dit probleem. Die kunnen liggen in van technisch werk naar technisch werk-arrangementen of in terug naar de techniektrajecten in hoogconjunctuur, inclusief betaalde scholingsarrangementen. Een ander punt wordt gevormd door de beperkte loopbaanmogelijkheden (ook voor wat betreft de arbeidsvoorwaarden) voor werknemers in technische functies. Eerder al, in de Arbeidsmarktanalyse 2011, heeft de RWI gewezen op de grote toekomstige vraag naar mensen met een technische opleiding die daarnaast over competenties op het gebied van marketing en management beschikken. Technische opleidingen kunnen derhalve meer loopbaanmogelijkheden bieden wanneer bedrijfskundige elementen een ruime plek hebben in het programma.

Baan kwijt bij de overheid

Door de afname van de werkgelegenheid in het openbaar bestuur staat ook de werkgelegenheid van veel hoger opgeleiden onder druk. Vooral voor veel economisch-administratief hoger opgeleiden kan de komende jaren de arbeidsmarkt moeizaam worden. Doordat degenen die langere tijd in en rond het openbaar bestuur werkzaam waren veelal kennis en ervaring hebben opgedaan die niet gemakkelijk in het bedrijfsleven inzetbaar is, treedt verlies van overheidsbedrijfsspecifiek kapitaal op. Dat leidt ertoe dat degenen die hun

baan bij het openbaar bestuur verliezen, voor een nieuwe baan vaak een stap terug zullen moeten doen op het gebied van arbeid en arbeidsvoorwaarden. Om dit zo veel mogelijk te voorkomen, is binnen het openbaar bestuur aandacht voor een bredere inzetbaarheid, ook in de marktsector, van personeel nodig. Daar vloeit uit voort dat overheidsspecifieke opleidingen en trainingen zoveel mogelijk vervangen zouden moeten worden door opleidingen en trainingen die competenties meebrengen die ook elders en met name in het bedrijfsleven toepasbaar zijn.

Ook vraaggericht beleid voor beter opgeleiden

Nu de werkgelegenheid onder druk staat en de werkloosheid weer oploopt, gaat de aandacht vooral uit naar de onderkant van de arbeidsmarkt. Daar worden de problemen het duidelijkst zichtbaar in de vorm van werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid. Dat zou echter niet mogen leiden tot een eenzijdige focus op bevordering van werkgelegenheid voor laaggeschoolden. Deze analyse laat zien dat veel banen voor laag opgeleiden worden ingenomen door beter opgeleiden. Aan de onderkant geldt dat de banen er wel zijn, maar lang niet altijd terecht komen bij laag opgeleiden. In het midden- en hogere segment geldt dat er wel aan werk te komen valt, maar niet altijd aan passend werk met toekomstperspectief. Daarom is aan de onderkant van de arbeidsmarkt een aanbodgericht beleid nodig en op het midden- en hogere segment een vraaggericht beleid.

Relationele arbeidsmarkt

Het arbeidsaanbod in Nederland blijkt de laatste jaren zeer elastisch te zijn. Dat betekent dat bij een afnemende vraag ook het aanbod afneemt waardoor de werkloosheid minder toeneemt dan op grond van het aantal verdwenen banen verwacht mag worden. Een belangrijke oorzaak van die relatief grote elasticiteit van het Nederlandse arbeidsaanbod is dat werken of niet werken geen zwart-wit kwestie is. Nederland is een deeltijdland. Ongeveer de helft van de werkenden werkt in deeltijd. Participeren op de arbeidsmarkt is steeds vaker een activiteit die naast een andere activiteit wordt ondernomen. De mate waarin betaald werk een hoofdrol of een bijrol speelt kan in de tijd wisselen. Er is daarom eerder sprake van een relationele dan van een transitionele arbeidsmarkt. Met een relationele arbeidsmarkt wordt een arbeidsmarkt bedoeld waarop relatief veel werkenden betaalde arbeid combineren met andere tijdsbestedingen en/of inkomensbronnen en betaald werk geen volledige dagtaak is. Een paar voorbeelden:

- Een kwart van de scholieren en studenten combineert de studie met een baan voor 12 uur of meer. Nog veel meer hebben een kleinere baan naast hun opleiding. Bij elkaar is ongeveer driekwart van de scholieren en studenten boven de 15 jaar op de een of andere manier al actief op de arbeidsmarkt. Een van de voordelen is dat de studentenbaan vaak voortgezet kan worden, soms in een uitgebreidere vorm, na het afstuderen totdat er een bij de studie passende baan is gevonden. Dat houdt de cijfers over jeugdwerkloosheid in Nederland laag.
- Vrouwen met zorgtaken combineren die massaal met een deeltijdbaan. Probleem is wel dat ze die deeltijdbaan vaak niet uitbreiden wanneer de zorgtaken afnemen. Het beleid moet hier dus niet zo zeer gericht zijn op het bewerkstelligen van transitie, maar van proportionaliteit.
- Ge(pre)pensioneerden vullen vaak hun pensioen aan met een deeltijdbaan, vaak bij hun oude werkgever.
- 70.000 zelfstandigen hebben naast hun werk een pensioen.
- Een kwart van de mensen met een WW- of een arbeidsongeschiktheidsuitkering heeft werk naast de uitkering.

De arbeidsmarkt is niet alleen relationeel waar het gaat over de verhouding tussen de tijd besteed aan arbeid en andere domeinen. Ook binnen het domein van de arbeid bestaan er veel combinaties waarbij de proportionaliteit van de verschillende onderdelen in de tijd kan

wisselen. Ongeveer een half miljoen werkenden hebben meer dan één baan. Raken ze daarvan één kwijt, dan zijn ze nog niet werkloos want ze gaan verder in de andere baan, die ze soms ook nog weten uit te breiden.

Er zijn dus aanwijzingen dat het arbeidsaanbod elastischer is naarmate de aanbieder niet alleen actief is op de arbeidsmarkt meer ook in andere domeinen. Dat geldt ook voor het arbeidsaanbod dat meerdere banen heeft of een baan combineert met een eigen bedrijf. Dat betekent bijvoorbeeld dat bij een economische neergang het aanbod van scholieren, huisvrouwen en gepensioneerden afneemt en bij een stijgende vraag weer toeneemt. Verder worden mensen die meerdere banen hebben, wanneer ze één daarvan kwijtraken niet werkloos. De grote deeltijdfactor in Nederland, en daarmee de ruimte voor een relationele arbeidsmarkt, maakt de arbeidsmarkt in Nederland relatief goed kan meeademen met de conjunctuur. Keerzijde daarvan is dat er, vooral in laagconjunctuur, veel onbenut arbeidspotentieel is dat niet in de werkloosheidscijfers zichtbaar wordt gemaakt.

Op termijn weer toename participatiegraad verwacht

Verwacht mag worden dat de participatiegraad van vrouwen, zeker wanneer de arbeidsmarkt weer aantrekt, weer zal toenemen. Daarbij is er een lichte trend naar de grotere deeltijdbanen. Ook zal de participatiegraad van ouderen door de veranderingen in de pensioenregelingen toenemen. Eventuele kortingen op de pensioenen zullen bevorderlijk zijn voor de combinatie van werk en pensioen, met als aanloop deeltijdpensioen. Veranderingen in de arbeidsverhoudingen zullen ertoe leiden dat de verschillende vormen van arbeidsrelaties naar elkaar toegroeien. Het verschil tussen een werknemer met meerdere deeltijdbanen, een zelfstandige met meerdere opdrachtgevers en een werknemer met een deeltijdbaan en daarnaast een eigen bedrijf wordt dan kleiner.

Vaste baan nog altijd de regel

Doordat een groeiend deel van de beroepsbevolking in wisselende proporties werk combineert met activiteiten in andere domeinen en binnen het werkdomein verdeeld over verschillende (vormen van) arbeidsrelaties actief is, zal het fluctueren van de hoeveelheid gevraagde arbeid minder dan voorheen leiden tot een toe- of afname van het aantal werklozen. De vraag is dan niet zo zeer “werk of geen werk?” maar meer “welk werk en al dan niet genoeg werk?”.

Daarbij is wel de waarschuwing op zijn plaats dat niet gerekend moet worden op grote en snelle verschuivingen. De arbeidsverhoudingen veranderen over het algemeen langzamer dan gedacht wordt. Dat blijkt onder andere uit het feit dat de vaste baan in loondienst ook in de afgelopen 10 jaar veruit de meest voorkomende arbeidsrelatie is gebleven.

Toename opleidingsniveau groter dan upgrading beroepsbevolking

Het aandeel banen voor hoger opgeleiden in de totale werkgelegenheid is tussen 2002 en 2010 met 13% toegenomen. Het aandeel hoger opgeleiden in de beroepsbevolking is echter tegelijkertijd met 29% gegroeid. Toch werkt in 2010 ongeveer een zelfde percentage van de beroepsbevolking als in 2002 in een baan onder het eigen opleidingsniveau.

De generatie die momenteel met pensioen gaat telt veel werkenden waarbij een hoog competentieniveau samengaat met een laag formeel opleidingsniveau. Zij hebben vaak op grond van hun persoonlijke capaciteiten en leren in de praktijk een hogere functie weten te bemachtigen dan bij hun formele opleidingsniveau past. Hun plek wordt geleidelijk aan ingenomen door een generatie die wel toegang heeft gehad tot hoger onderwijs. Hierdoor is, ondanks het feit dat de upgrading van de banen achterbleef bij de upgrading van de beroepsbevolking, het percentage van de beroepsbevolking dat beneden het behaald opleidingsniveau aan de slag is, nauwelijks toegenomen. Het bleef namelijk gelden voor iets minder dan een kwart van de hoger opgeleiden en iets meer dan een kwart voor de middelbaar opgeleiden.

Dat neemt niet weg dat wanneer een kwart van de beroepsbevolking eenvoudiger werk verricht dan het opleidingsniveau lijkt te rechtvaardigen, er nog werk aan de winkel is om vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. Wanneer de opleidingsrichting goed aansluit op de vraag, dan zou bij een gelijkblijvend opleidingsniveau het niveau van de werkgelegenheid en daarmee de productiviteit en de verdien capaciteit in Nederland nog sterk omhoog kunnen.

Laaggeschoold werk niet toegankelijk voor laag geschoolde werklozen.

De onderbenutting van een deel van het arbeidsaanbod én de relationele arbeidsmarkt leiden beide tot problemen aan de onderkant van de arbeidsmarkt: 80% van het laaggeschoold werk wordt verricht door beter opgeleide werkenden. Die doen dat vooral in deeltijd. Van het laaggeschoold werk is 70% verspreid over vaak kleine deeltijdbanen (Salverda 2011). Laag opgeleiden die in hun inkomen willen voorzien door middel van een baan moeten dus concurreren met beter opgeleiden die op hun eigen niveau niet aan de slag kunnen en met mensen die andere activiteiten combineren met een kleine baan.

Uitkeringsgerechtigden en werkzoekenden zijn maar ten dele overlappend

Uit deze arbeidsmarktscan blijkt dat een deel van de uitkeringsgerechtigden niet actief op zoek is naar ander werk. Voor een deel gaat het om uitkeringsgerechtigden die vrijgesteld zijn van de verplichting om werk te zoeken. Toch zal ook ontmoediging of een gebrek aan motivatie een rol van betekenis spelen. Dat betekent dat kostbare inspanningen om uitkeringsgerechtigden aan het werk te helpen vooral gericht moeten worden op degenen die kunnen en willen werken en die zelf ook actief naar werk zoeken. Degenen die wel kunnen werken komen in aanmerking voor een actief sanctie- en bemoeibeleid of kunnen, indien hun kansen op werk gering geacht worden, op een andere manier maatschappelijk geactiveerd worden. Jongeren worden snel werkloos, maar hebben vervolgens een grote kans weer aan de slag te komen. Ouderen worden niet vaak werkloos, maar zijn ze het eenmaal dan is hun kans op ander werk ook gering. Het beleid kan het beste aansluiten op waar de mogelijkheden aanwezig zijn, maar niet altijd vanzelf verzilverd worden. Het verdient derhalve aanbeveling om bij jongeren de nadruk te leggen op het voorkomen dat ze werkloos *blijven* en bij ouderen op het voorkomen dat ze werkloos *worden*. Wat de jongeren betreft leren de cijfers dat voorkomen moet worden dat ze tussen de onderwijswal en het arbeidsmarktschip in vallen. Aansluitend bij de Beleidsagenda 2020 van de Stichting van de Arbeid kan worden gesteld dat het wat de ouderen betreft van belang is om alle regelingen, zowel de wettelijke regelingen als de betreffende afspraken in CAO's en in sociale plannen, die belemmerend kunnen werken op de motivatie om bij dreigend ontslag een andere baan te zoeken voordat de werkloosheid een feit is te inventariseren en waar mogelijk aan te passen.

1. Werkgelegenheid en vacatures

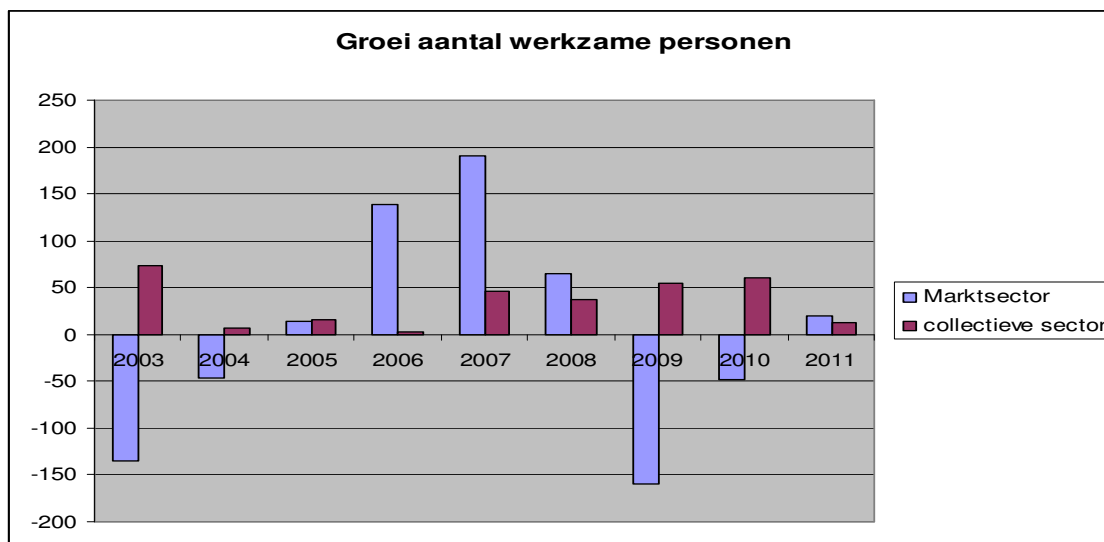
- De werkgelegenheid nam in 2011 licht toe, maar bleef nog onder het niveau van 2008.
- De toename kwam vooral voor rekening van de marktsector.
- De sector openbaar bestuur kende een sterke afname van de werkgelegenheid.
- De groei in de zorg vlakke af.
- Nederland deed het slechter dan Duitsland.
- Het ongeschoolde werk blijft, het middenniveau levert in.
- Het aantal werknemers met een vast contract is iets afgenomen. Daarnaast verandert de flexibele schil geleidelijk van samenstelling.
- De uitzendbureaus verliezen marktaandeel ten gunste van de ZZPers en payrolling.
- De vacaturemarkt leek in 2010 en begin 2011 weer te herstellen, maar kwam eind 2011 weer in de min.
- De vacaturemarkt in het openbaar bestuur is sinds 2008 met 75% geslonken.
- Voor 2012 verwacht het CPB een afname van de werkgelegenheid in personen met een $\frac{1}{2}\%$. Pas vanaf 2015 wordt er weer groei van het aantal banen voorzien.

1.1. Werkgelegenheid kwantitatief

In 2011 was er sprake van een lichte toename van de werkgelegenheid. Het aantal werkzame personen (ongeacht het aantal gewerkte uren per week) nam toe met ruim 30.000 (figuur 1).

De toename van de werkgelegenheid in 2011 was voor 2/3 toe te schrijven aan de marktsector. In de afgelopen 10 jaar groeide de werkgelegenheid met gemiddeld 40.000 banen per jaar waarvan 88% in de collectieve sector zat, voornamelijk in de zorg. De marktsector kent jaren van sterke groei en jaren van sterke krimp, waardoor over een iets langere termijn bezien de werkgelegenheid nauwelijks structureel toeneemt. De collectieve sector werd tot nu toe meer gekenmerkt door een gestage groei.

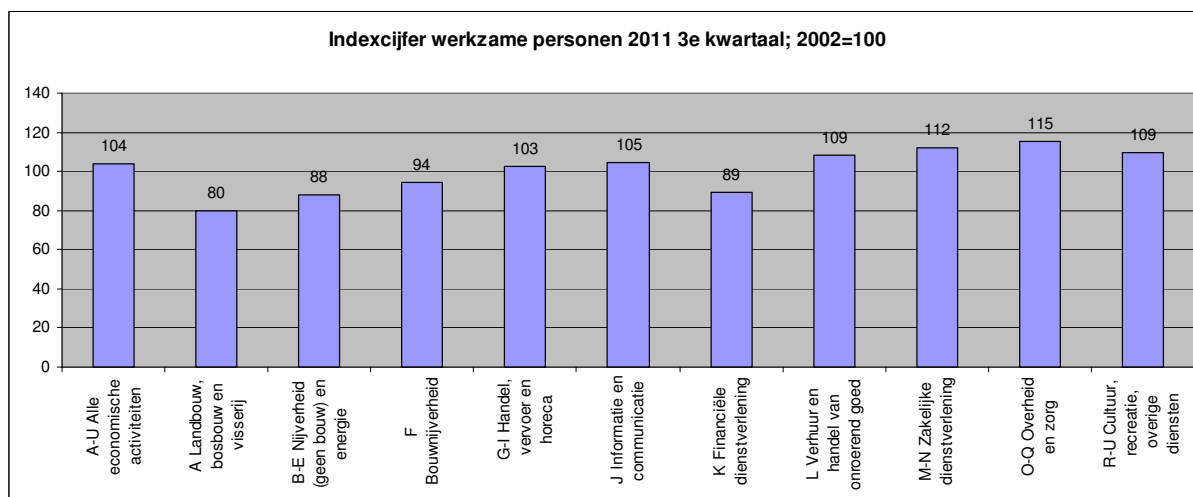
Figuur 1 Groei aantal werkzame personen t.o.v. voorgaand jaar, 2003 – 2011 (x 1.000)

CBS Statline, bewerking RWI

Figuur 2 laat zien dat in de marktsector vooral de agrarische sector, de bouw en de industrie sinds 2002 banen inleverden en de zakelijke dienstverlening de grootste groeier was.

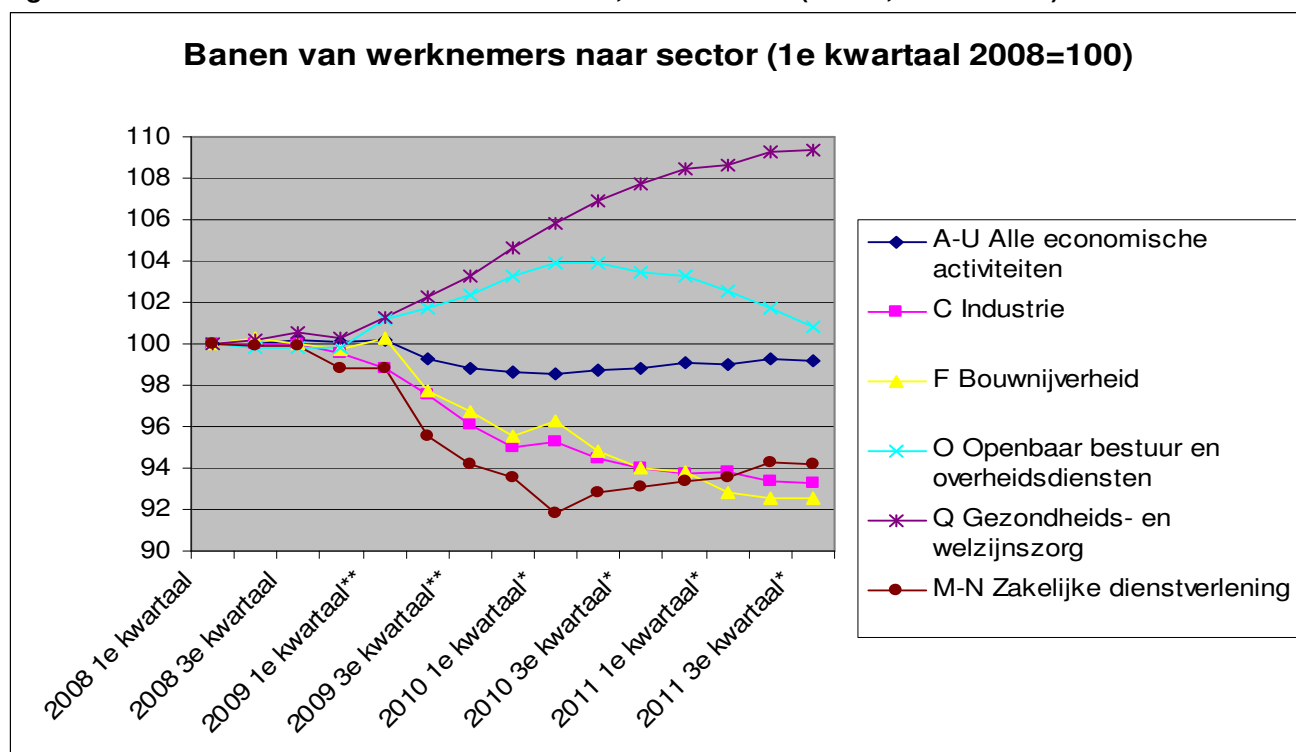
Figuur 2 Werkzame personen naar sector, 2002 – 2011 (index, 2002 =100)

CBS Statline, bewerking RWI

Ondanks de lichte groei van de werkgelegenheid in 2010 en in 2011 werd het niveau van 2008 nog niet gehaald. Dat wordt ook zichtbaar wanneer gekeken wordt naar de banen van werknemers in loondienst zoals in figuur 3. Daarin wordt een aantal sectoren nader gespecificeerd. Te zien is hoe de groei van het aantal werknemers in het openbaar bestuur en andere overheidsdiensten in de eerste jaren van de crisis nog gestaag bleef toenemen, maar sinds eind 2010 aan een spectaculaire glijvlucht is begonnen.

Figuur 3 Banen van werknemers naar sector, 2008 - 2011 (index, 2008 = 100)

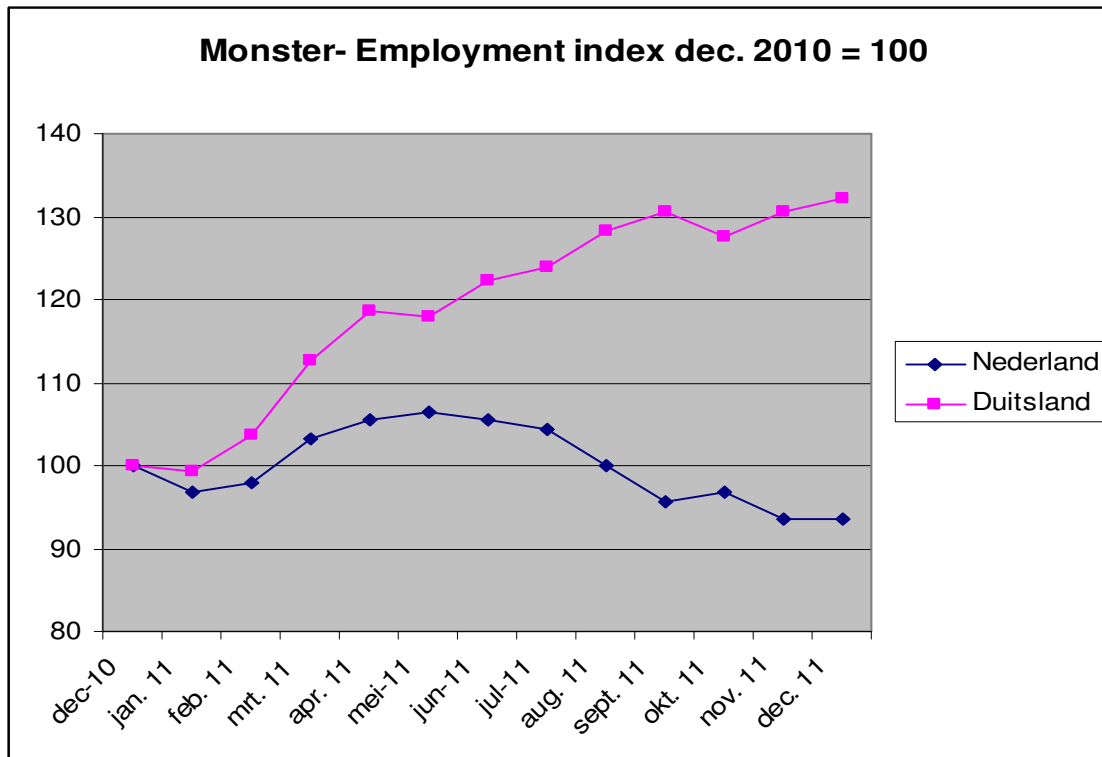

CBS Statline, bewerking RWI

De iets afvlakkende groei in de zorg weegt daar nauwelijks tegenop, waardoor de collectieve sector als geheel een stagnerende werkgelegenheid laat zien. Van de marktsectoren zijn de voortgaande daling in de bouw en in de industrie opvallend. De sterk gekelderde werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening krabbelt weer wat op, waardoor de marktsector als geheel toch nog een lichte groei kan laten zien.

Door de negatieve ontwikkeling in de tweede helft van 2011 komt de op basis van internetvacatures berekende index van Monsterboard eind 2011 7% lager uit dan in december 2010. Voor heel Europa was dat 11% hoger. Dat betekent dat de Nederlandse economie Europees gezien ver ondergemiddeld presteert. Vooral het contrast met Duitsland dat plus 32% scoorde is schril. De relatief slechte score voor Nederland geldt voor vrijwel alle sectoren, zodat de sectorstructuur geen verklaring kan vormen. Dit kan erop wijzen dat niet alle negatieve ontwikkelingen in de werkgelegenheid in Nederland aan het internationale economische klimaat te wijten zijn.

Figuur 4 Internetvacatures 2010 – 2011 (index, december 2010 = 100)

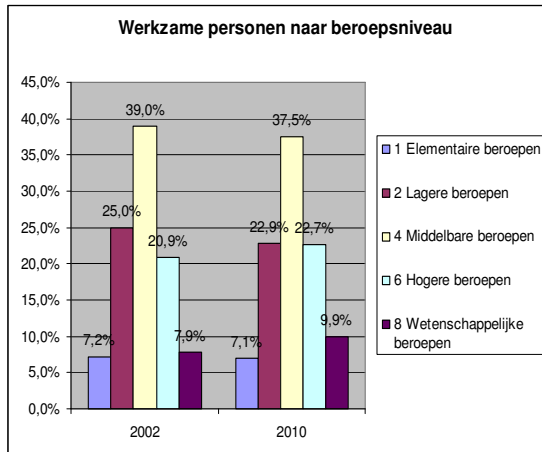

Monsterboard, bewerking RWI

1.2. Werkgelegenheid kwalitatief

Langzaam maar zeker kruipt het beroepsniveau van de werkzame beroepsbevolking omhoog.

Figuur 5 Werkzame personen naar beroepsniveau, 2002 en 2010

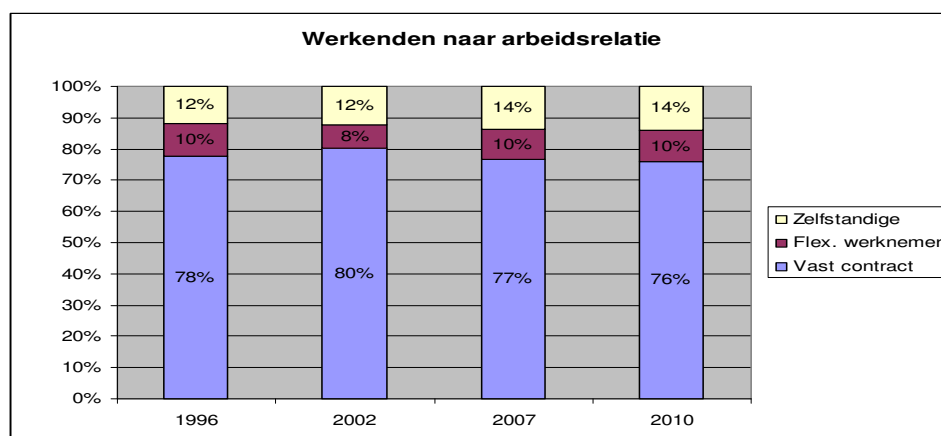
CBS Statline, bewerking RWI

De lagere en de middelbare beroepen leveren in, terwijl de hogere en wetenschappelijke beroepen aandeel veroveren. Opvallend is het stabiele aandeel van het elementaire werk. Voor de komende vier jaar verwacht het ROA een afwijkende ontwikkeling (De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2016, december 2011). De prognose tot 2016 laat een relatieve toename zien van de werkgelegenheid op MBO en WO-niveau. Verwacht wordt dat de lagere niveaus en het HBO-niveau bij de gemiddelde werkgelegenheidsontwikkeling achterblijven. Wanneer de verwachtingen ten aanzien van de middelbare beroepen uitkomen, dan zou dit een breuk met de trend van de afgelopen jaren betekenen.

1.3. Flexibele arbeid

Over de omvang van de flexibele schil op de arbeidsmarkt bestaan veel verschillende beelden. Niet altijd is er consensus over wat wel en wat niet als flexibel gezien wordt. Dat kan tot heel verschillende cijfers leiden. Het is daarom van groot belang om in elke rapportage precies te definiëren welke (definitie)keuzes worden gemaakt.

Figuur 6 Werkenden naar arbeidsrelatie, 1996, 2002, 2007 en 2010

CBS Statline, bewerking RWI

In figuur 6 wordt onder een vast contract een ieder gerekend die een contract voor onbepaalde tijd heeft voor een vast aantal uren, plus degenen die een tijdelijk contract hebben met uitzicht op een vast contract. Die laatsten vormen ongeveer 5% van de werknemers, vooral baanveranderaars en schoolverlaters. Alle andere werknemers worden hier als flexibel beschouwd, ook degenen die een contract voor een jaar of langer hebben. Alleen degenen die tot de werkende beroepsbevolking worden gerekend, dus 12 uur of meer werken, zijn meegenomen. Figuur 6 leidt tot de constatering dat de verdeling tussen de drie onderscheiden categorieën in de periode 1996 – 2010 slechts in geringe mate is veranderd. Een iets genuanceerder beeld komt naar voren wanneer bij de vaste contracten uitsluitend de contracten voor onbepaalde tijd worden meegenomen. Dan blijkt dat het aandeel van de aldus gedefinieerde categorie van vaste contracten is afgenomen van 75% in 1996 naar 70% in 2010.

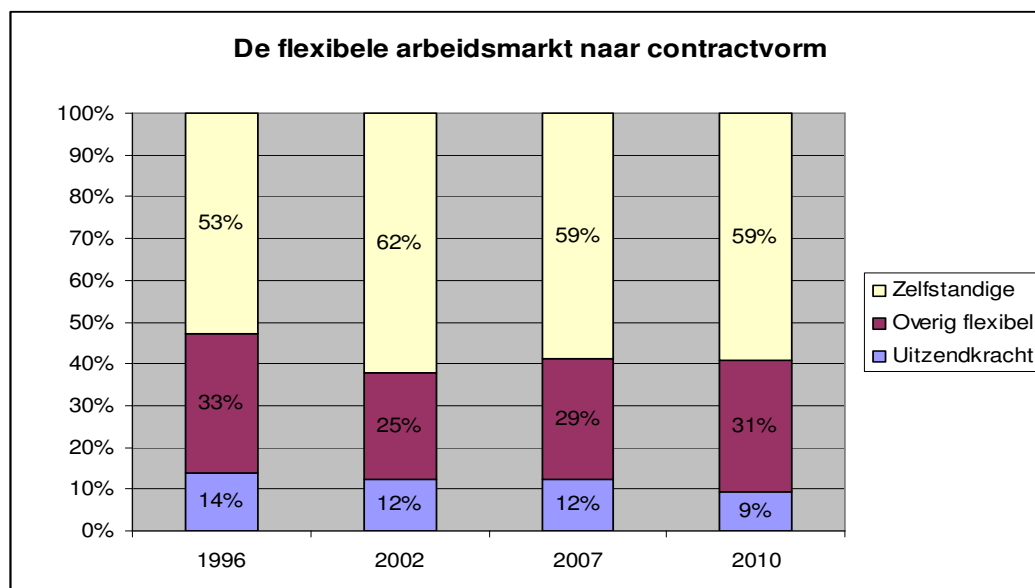
Tabel 1 Werkenden naar arbeidsrelatie, 1996 en 2010

Contractvorm	1996	2010
Vast contract	75%	70%
Tijdelijk met uitzicht op vast	3%	5%
Tijdelijk contract, ≥1 jaar met vaste uren	2%	2%
Overige tijdelijke contractvormen	9%	10%
Zelfstandigen	12%	14%

Bron: CBS

Wanneer de zelfstandigen en de flexibele werknemers samen als de flexibele schil worden beschouwd, dan is die schil in de periode 1996 – 2010 licht gegroeid. Ook blijken er veranderingen te zijn opgetreden in de samenstelling van die flexibele schil. Het aandeel van de uitzendkrachten is afgenomen en dat van de zelfstandigen is toegenomen, vooral tussen 1996 en 2002 (zie figuur 7).

Figuur 7 De flexibele arbeidsmarkt naar contractvorm, 1996, 2002, 2007 en 2010

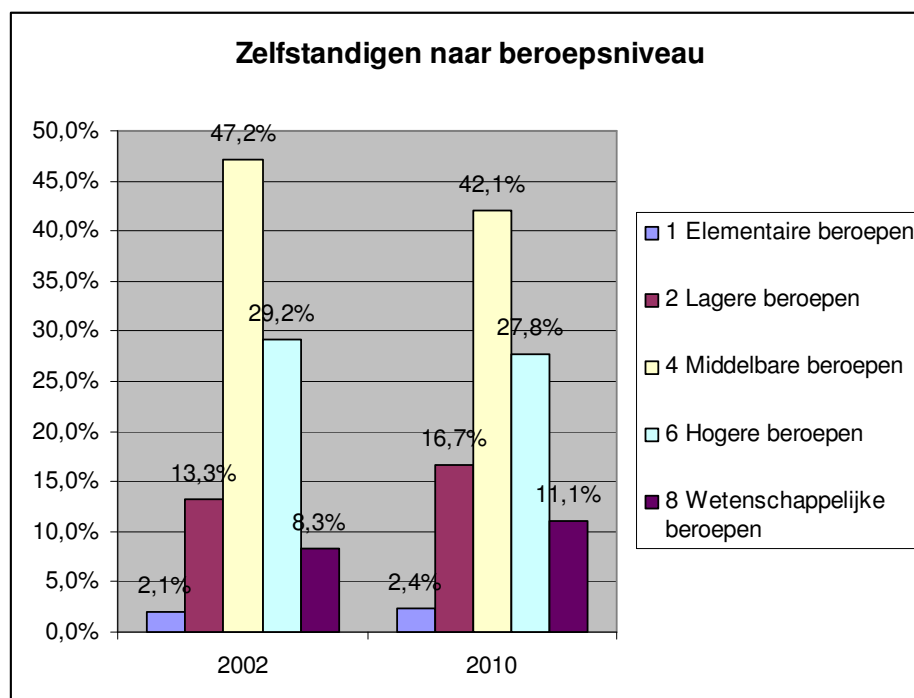

CBS Statline, bewerking RWI

Globale cijfers over 2011 laten nauwelijks verandering zien in het beeld van de flexibele arbeidsmarkt. Een interessant punt is overigens dat ruim een kwart van de werknemers met een flexibel contract scholier of student is met een bijbaan van 12 uur of meer.

In figuur 8 wordt de verdeling van zelfstandigen naar hun beroepsniveau weergegeven.

Figuur 8 Zelfstandigen naar beroepsniveau, 2002 en 2010

CBS Statline, bewerking RWI

Bij de zelfstandigen is tussen 2002 en 2010 het aandeel van zowel de lagere als de wetenschappelijke beroepen gegroeid.

In tabel 2 wordt de ontwikkeling van het aantal zelfstandigen nader verbijzonderd voor een aantal beroepsgroepen. Dat geeft een beeld van het type beroepen waarin de groei van het aantal zelfstandigen vooral heeft plaatsgevonden. In absolute aantallen zit de grootste toename in de lagere en de middelbare technische beroepen. De overgang richting ZZP in de bouw biedt hiervoor een verklaring. In procenten springen de lagere administratieve en commerciële beroepen eruit. De groei van het aantal zelfstandigen in de wetenschappelijke beroepen zit vooral in de wetenschappelijke economisch- administratieve beroepen. Opvallend is dat op wetenschappelijk niveau de groei van het aantal zelfstandigen in de medische beroepen relatief beperkt is gebleven. Veel medisch specialisten zijn de laatste jaren in loondienst getreden. De feminisering van de medische sector en de voorkeur van veel vrouwelijke artsen voor werken in loondienst in een deeltijdbaan kan hier verband mee houden.

Tabel 2 Zelfstandigen naar beroepsgroep, 2002 en 2010 (x 1.000)

	2002	2010	ontwikkeling van 2002 tot 2010	
			abs.	in %
11 Elementaire beroepen	17	23	6	35%
24 Lagere agrarische beroepen	15	10	-5	-33%
26 Lagere technische beroepen	46	72	26	57%
28 Lagere transportberoepen	13	14	1	8%
31 Lagere administratieve comm. Beroepen	11	28	17	155%
37 Lagere verzorgende beroepen	22	27	5	23%
44 Middelbare agrarische beroepen	98	83	-15	-15%
46 Middelbare technische beroepen	104	131	27	26%
48 Middelbare transportberoepen e.d.	3	5	2	67%
49 Middelbare (para)medische beroepen	8	9	1	13%
51 Middelbare admin. comm. beroepen e.d.	100	98	-2	-2%
55 Middelbare taalkundige culturele ber.	4	6	2	50%
57 Middelbare verzorgende beroepen e.d.	60	72	12	20%
62 Hogere pedagogische beroepen	10	13	3	30%
66 Hogere technische beroepen	12	14	2	17%
69 Hogere (para)medische beroepen	21	27	6	29%
75 Hogere taalkundige culturele beroepen	32	43	11	34%
76 Hogere beroepen gedrag, maatschappij	12	17	5	42%
82 Wetenschappelijke pedagogische ber.	4	10	6	150%
86 Wetenschappelijke technische beroepen	6	8	2	33%
89 Wetenschappelijke (para)medisch ber.	23	27	4	17%
91 Wet. economisch administratieve ber.	11	33	22	200%
93 Wet. juridisch bestuurlijke beroepen	9	15	6	67%
96 Wet. beroepen gedrag, maatschappij	7	11	4	57%
98 Managers op wetenschappelijk niveau	3	2	-1	-33%

CBS Statline, bewerking RWI

1.4. Werkweek

Opmars grote deeltijdbaan

Vrouwen gingen tussen 2002 en 2010 iets langer werken en mannen iets korter. Doordat het aandeel vrouwen in de werkende bevolking toenam, resulteerde dat in een lichte afname van de omvang van de gemiddelde werkweek van 31,6 uur naar 31,3 uur. Bij de werkenden zijn hier ook degenen met kleine banen van minder dan 12 uur meegerekend.

Tabel 3 Werkweek naar leefsituatie, 2002 en 2010

		minder dan 20 uur	20-35 uur	35 uur of meer	Gemiddelde werkweek
alle werkenden	2002	20%	23%	57%	31,6
alle werkenden	2010	19%	28%	53%	31,3
alle vrouwen	2002	34%	39%	27%	24,4
alle vrouwen	2010	29%	45%	25%	25,2
alle mannen	2002	10%	10%	80%	37,1
alle mannen	2010	11%	13%	77%	36,5
minderj. thuisw. Kind	2002	84%	10%	7%	11,4
minderj.thuisw. kind	2010	90%	7%	3%	9,2
all.st. moeders	2002	20%	50%	30%	27,2
all.st. moeders	2010	16%	59%	25%	27,9
all.st. vaders	2002	0%	15%	85%	38,2
all.st. vaders	2010	0%	16%	84%	38,8
niet all.st. moeders	2002	42%	46%	12%	21,3
niet all.st. moeders	2010	30%	56%	14%	23,7
niet all.st. vaders	2002	2%	8%	90%	40,6
niet all.st. vaders	2010	2%	10%	88%	40,5

CBS Statline, bewerking RWI

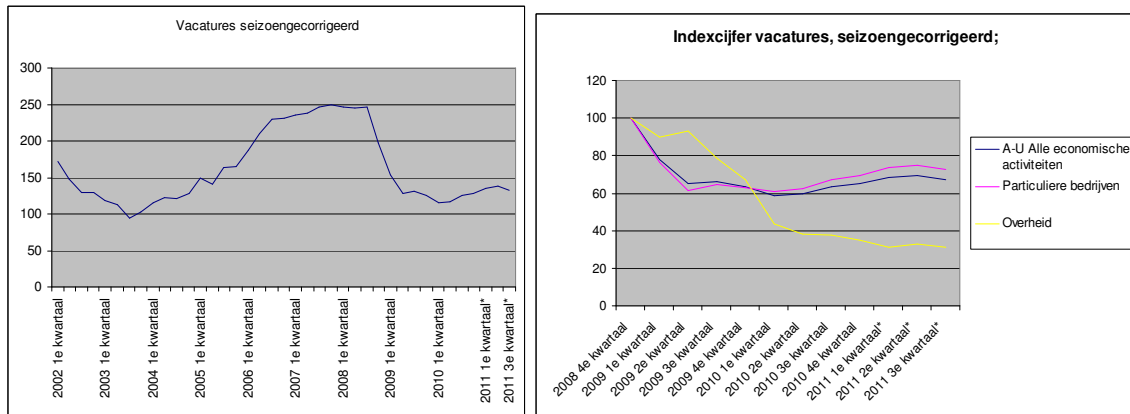
Moeders zijn over de hele linie langer gaan werken, maar vaders hebben nauwelijks uren ingeleverd. Opvallend is de verlenging van de gemiddelde werkweek van alleenstaande ouders. De minderjarige thuiswonende kinderen zijn fors korter gaan werken. Thuiswonende kinderen zijn steeds vaker schoolgaand, waardoor hun baan vaak een kleine deeltijdbaan is.

Uit tabel 3 blijkt duidelijk dat de werkweek van 20 tot 35 uur in opmars is. Vooral onder vrouwen wordt een dergelijke werkweek steeds meer de norm. De kleine deeltijdbaan verliest onder vrouwen aan populariteit. Dat geldt vooral voor de moeders onder hen.

1.5. De vacaturemarkt

De vacaturemarkt die in 2010 en begin 2011 een licht herstel vertoonde van de steile val in 2009, begon aan het eind van 2011 weer tekenen van achteruitgang te vertonen. Dat komt overeen met het beeld dat uit de index van Monsterboard naar voren is gekomen. Opvallend is dat de grootste klappen aanvankelijk vielen bij particuliere bedrijven, maar de collectieve sector in de loop van 2009 uitzonderlijk sterk begon in te leveren.

Figuur 9 Vacatures 2002 – 2011 (x 1.000) Figuur 10 Vacatures 2008 – 2011 (index, 2008 = 100)

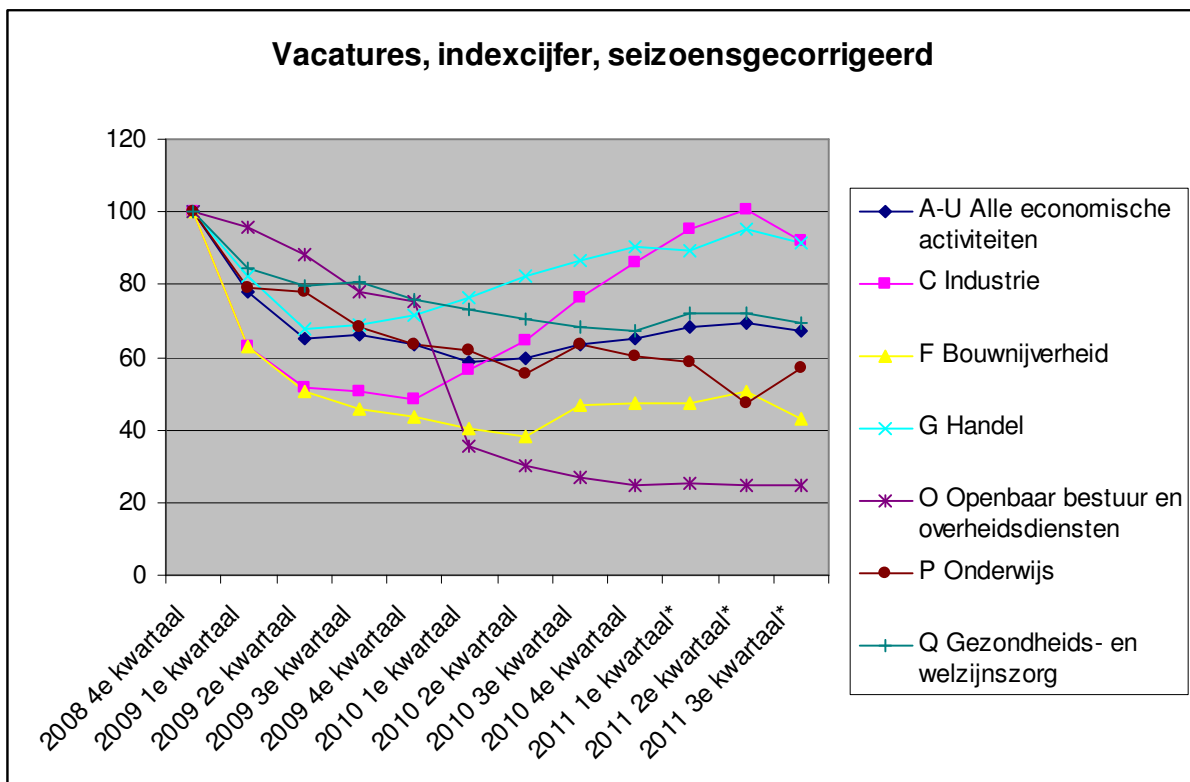

CBS Statline, bewerking RWI

CBS Statline, bewerking RWI

Nader uitgesplitst naar een aantal sectoren wordt duidelijk dat vooral het openbaar bestuur vacatureverlen heeft moeten laten vallen. Maar ook de vacatures in het onderwijs namen meer dan gemiddeld af. Uiteindelijk zijn het de handel en de industrie die eind 2011 qua vacaturemarkt nog het dichtst bij de situatie van voor de crisis waren beland. Eind 2011 leken deze sectoren echter ook weer de weg naar beneden in te zetten. Dat geldt ook voor de bouw, die op het openbaar bestuur na de grootste achteruitgang in vacatureaantallen kende.

Figuur 11 Vacatures naar sectoren, 2008 – 2011 (index, 2008 = 100)

CBS Statline, bewerking RWI

1.6. Verwachting voor de komende jaren

De bezuinigingen in de collectieve sector gaan de komende jaren voor een daling van de werkgelegenheid aldaar zorgen. Niet alleen de overheid krimpt echter. Ook grote bedrijven als ING, Philips en KPN hebben grootschalig baanverlies aangekondigd. De uitzendbureaus zagen het aanvankelijke herstel van begin 2011 omslaan in een verdere afname van het aantal uitzenduren. Dat kan een voorspelling zijn van een afnemende werkgelegenheid in het algemeen. De vraag is echter of er in een periode waarin er op de arbeidsmarkt structureel zo veel verandert als momenteel het geval is, onverkort vastgehouden kan worden aan de voorspelkracht van de uitzendmarkt. Dat geldt overigens voor elke bestaande indicator. Ook bij de prognoses van het CPB dient derhalve een voorbehoud gemaakt te worden, zoals het CPB zelf ook aangeeft. Het CPB verwacht dat het vervolg van de recessie eerder zichtbaar zal zijn in afnemende werkgelegenheidscijfers dan bij het begin van de crisis in 2008-2009. Doordat de spanning op de arbeidsmarkt is afgenomen en de financiële positie van het bedrijfsleven minder sterk is geworden, zullen bedrijven minder vaak overtollig personeel “op voorraad” in dienst houden. Dat resulteert volgens het CPB in een lichte daling van de werkgelegenheid in arbeidsjaren met 0,5 % in 2012, 0,25% in 2013, stabilisering in 2014 en lichte groei vanaf 2015. Voor de marktsector wordt een sterkere daling van de werkgelegenheid verwacht. De groei in de zorg wordt dus geacht veel te compenseren (CPB, CEP 2012).

Een punt van aandacht bij deze cijfers is overigens dat het CPB over het algemeen geen gebruik maakt van de in Nederland gangbare definities van beroepsbevolking (werkzaam resp. werkloos). Aangesloten wordt bij internationale definities die ook de banen voor minder dan 12 uur per week meenemen.

Een indicator die weinig goeds voorspelt voor de groei van de werkgelegenheid in de nabije toekomst is de index van opdrachten aan architectenbureaus. Wanneer 2007 op 100 gesteld wordt, dan komt 2011 uit op ongeveer 33. Doordat afnemende bouwactiviteiten gevolgen hebben voor een groot deel van de binnenlandse vraag, zal daarvan een sterk negatieve impuls uitgaan op de werkgelegenheid in Nederland. Dit, gecombineerd met de afnemende overheidsbestedingen en de voortdurende crisis in enkele van de belangrijkste handelspartnerlanden, kan leiden tot een sterk afnemende werkgelegenheid in Nederland in 2012. Dit wordt bevestigd door de arbeidsmarktbarometer op basis van verwachtingen van werkgevers, uitgevoerd door Manpower. Die heeft nog nooit zo laag gestaan als in maart 2012. De door het CPB geprognosticeerde afname van de werkgelegenheid kan daardoor nog te optimistisch blijken te zijn. Daar staat tegenover dat de geschatte groei van de beroepsbevolking wellicht aan de hoge kant is, waardoor de toename van de werkloosheid mee zou kunnen vallen.

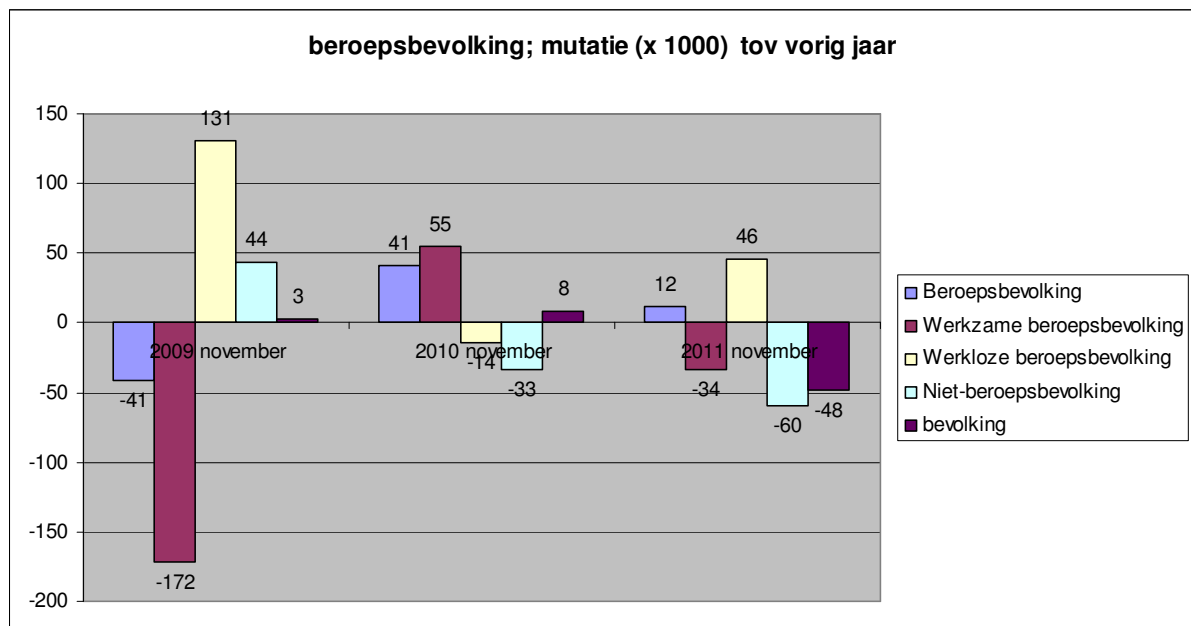
2. Arbeidsaanbod

- De arbeidsdeelname van ouderen (55+) neemt zo sterk toe dat daarmee de afname van de potentiële beroepsbevolking als gevolg van de uitstroom van de babyboom-generatie wordt gecompenseerd.
- Jongeren blijven massaal in de schoolbankjes hangen waardoor ze relatief weinig op de arbeidsmarkt rondlopen.
- Wanneer de participatiegraad met 0,4% per jaar blijft toenemen, dan is in 2020 de beroepsbevolking niet kleiner geworden, maar gegroeid met ruim 300.000.
- Vrouwen tussen de 25 en 45 jaar verkozen het afgelopen jaar voor het eerst sinds jaren weer iets vaker het huishouden en/of zorgtaken boven de arbeidsmarkt.
- De toename van het opleidingsniveau is zodanig dat op den duur 40% van de bevolking tenminste HBO zal hebben en 70% ten minste MBO4, HAVO of VWO.
- De technische opleidingen verloren de afgelopen 10 jaar marktaandeel op alle niveaus.
- Bovendien gingen veel technisch opgeleiden in een niet technisch beroep werken.
- Het aanbod in de zorg nam vooral op de lagere MBO-niveaus toe.

2.1. Arbeidsaanbod kwantitatief

Figuur 12 laat zien dat in 2009 de bevolking van 15 tot 65 jaar nog iets toenam, maar de beroepsbevolking met 41.000 afnam. Er was in het begin van de crisis dus sprake van een “discouraged workers-effect” dat het aanbod drukte. In 2011 leek dit voorbij. De 15 tot 65-jarige bevolking nam af met 48.000. Toch groeide de beroepsbevolking nog met 12.000.

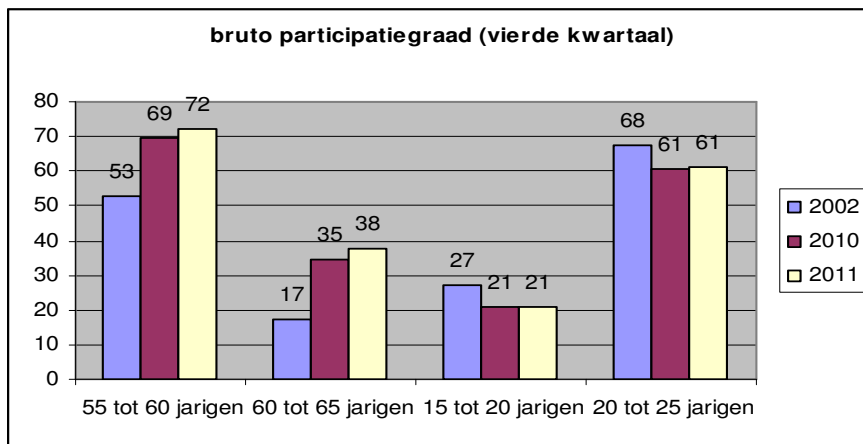
Figuur 12 Beroepsbevolking 2009-2011, mutatie t.o.v. voorgaand jaar (x 1.000)

CBS Statline, bewerking RWI

Het aantal 15 tot 65-jarigen dat niet meedeed op de arbeidsmarkt nam af met 60.000. De participatiegraad nam dus toe. Interessant is de vraag waar die toename in zat (zie figuur 13).

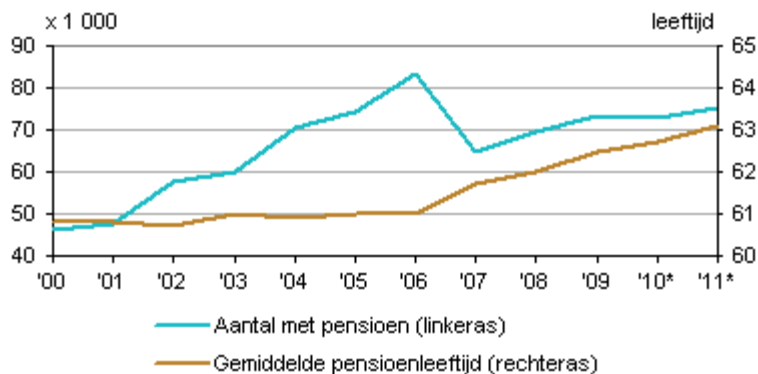
Figuur 13 Bruto participatiegraad naar leeftijd, 2002, 2010 en 2011

CBS Statline, bewerking RWI.

De groei van de participatiegraad zat vooral in de toegenomen arbeidsdeelname van ouderen. Naast de toegenomen arbeidsparticipatie van (oudere) vrouwen heeft wellicht ook de onzekerheid over de pensioenen geleid tot langer doorwerken.

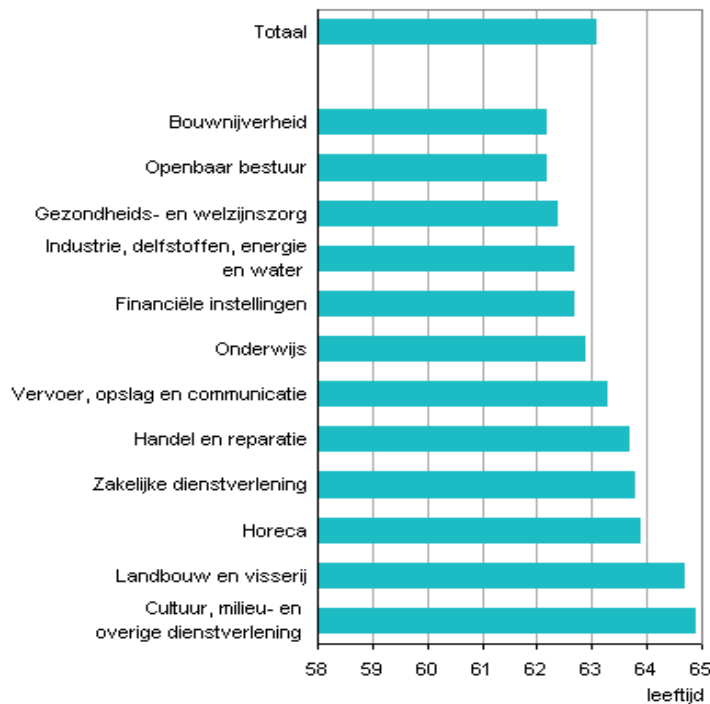
Figuur 14 Aantal werknemers met pensioen en gemiddelde pensioenleeftijd, 2000-2011

Bron: CBS

De gemiddelde pensioenleeftijd is inmiddels opgelopen van 61 jaar in 2006 tot 63 jaar in 2011. Interessant is overigens dat de gemiddelde pensioenleeftijd sterk varieert per bedrijfstak. Opmerkelijk is dat werknemers in het openbaar bestuur samen met de bouwvallers het jongst met pensioen gaan. Voor wat betreft het openbaar bestuur wordt dit mede veroorzaakt door de vroege pensionering van werknemers in een aantal geüniformeerde beroepen.

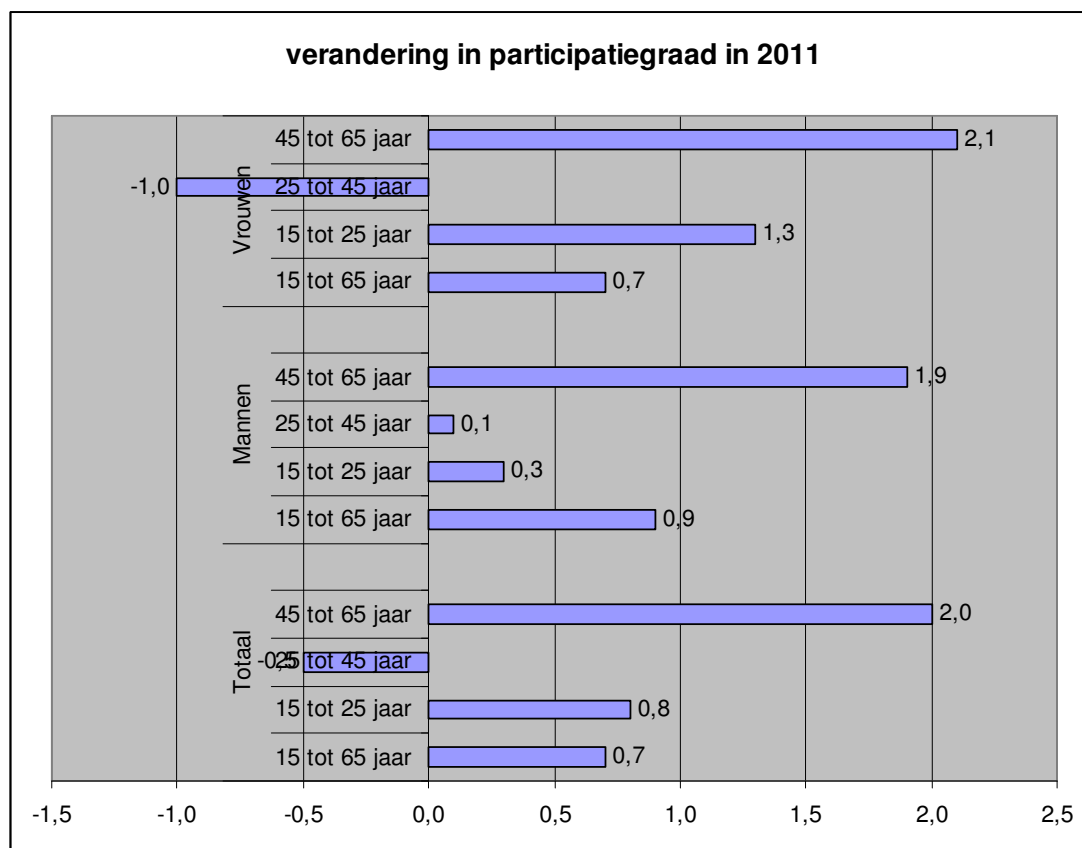
Figuur 15 Pensioenleeftijd van werknemers naar bedrijfstak, 2011

Door de gestegen pensioenleeftijd en doordat de cohorten vrouwen die participeren ouder worden, is de participatiegraad van ouderen sinds 2002 sensationeel gestegen. Daar staat tegenover dat jongeren langer op school bleven en daardoor minder op de arbeidsmarkt te vinden waren.

Opvallend is dat de bruto-participatiegraad onder vrouwen tussen de 25 en 45 jaar oud het laatste jaar afnam (zie figuur 16). Het is van belang hiervan de oorzaken te achterhalen. Wellicht zijn werkgevers bij een minder gunstige economische conjunctuur en een ruim aanbod op de arbeidsmarkt minder bereid om arrangementen aan te bieden die arbeid en zorg goed combineerbaar maken. Een andere mogelijke verklaring is dat de banen die in een dergelijke periode wél beschikbaar zijn qua inhoud en/of primaire arbeidsvoorwaarden minder aantrekkelijk zijn waardoor de afweging tussen werken of werk zoeken aan de ene kant en de alternatieven daarvoor aan de andere kant in een aantal gevallen anders uitpakt.

Figuur 16 Participatiegraad 2011 t.o.v. 2010 naar geslacht en leeftijd

CBS Statline, bewerking RWI

Verwachting tot 2020

In 2020 is volgens de laatste CBS- bevolkingsprognose het aantal 20-65-jarigen in Nederland bijna 1% lager dan in 2012. Door de verwachte toename van de participatiegraad en door de verwachte verschuiving van de pensioenleeftijd van 65 naar 66 jaar zal de beroepsbevolking tot 2020 desondanks met ruim 300.000 personen toenemen (zie tabel 4). Ten aanzien van de participatiegraad is hierbij uitgegaan van de gemiddelde toename in de afgelopen 10 jaar, namelijk 4% (0,4% per jaar. Natuurlijk is dit een zeer grove rekensom. De grote lijn van wat er kwantitatief te verwachten is, wordt er echter wel duidelijk door.

Tabel 4 Prognose groei/krimp beroepsbevolking tot 2020

Verhoging pensioenleeftijd van 65 naar 66 jaar: 200.000 65-jarigen met een gemiddelde participatiegraad van 35%	+ 70.000
Voortzetting trend: toename participatiegraad tot 65 jaar met Gemiddeld 0,4% per jaar	+ 325.000
Demografie: afname bevolking met een gemiddelde participatiegraad van 73%	- 70.000
Groei/krimp beroepsbevolking	+ 325.000

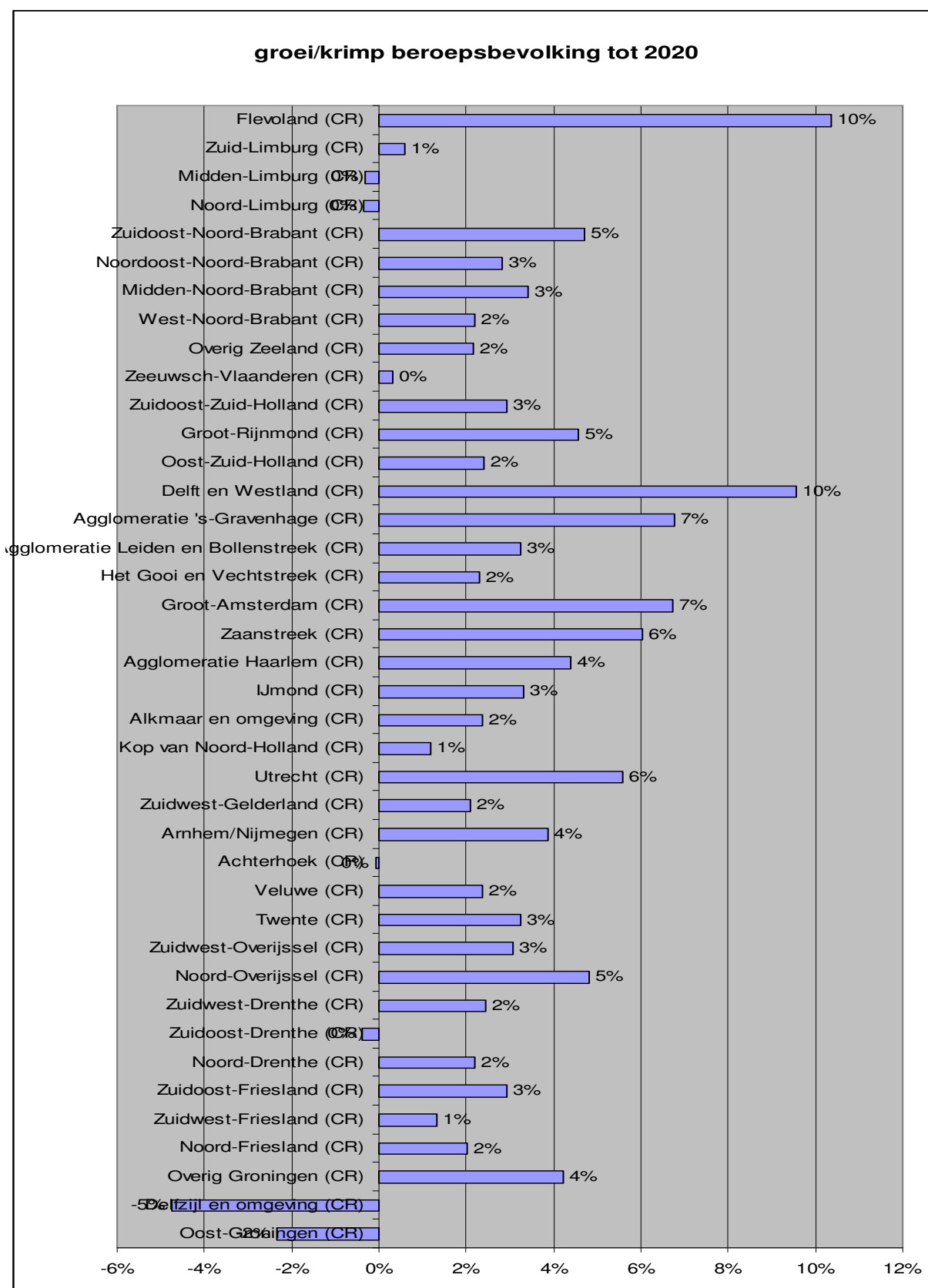
Berekening RWI

Door deze berekening wordt ook duidelijk welke alternatieve ontwikkelingen denkbaar zijn. Allereerst zou een extra jaar opschuiven van de AOW-leeftijd (niet naar 66 maar naar 67 jaar) een toename van de beroepsbevolking met bijna 400.000 personen betekenen. In de tweede plaats is het gemiddelde van de toename van de participatiegraad over de laatste tien jaar gedrukt door de laatste 3 crisisjaren. Dat betekent dat een sterkere toename van de participatiegraad mogelijk is wanneer de economie zich herstelt en ook de vraag naar arbeid weer groeit. Zo is een extra toename van de participatiegraad met 0,1 procentpunt per jaar tot 2020 al voldoende om het negatieve effect van de krimpende bevolking te compenseren.

Krimpregio's?

Regionaal kan de ontwikkeling van de beroepsbevolking heel verschillend uitvallen. Wanneer we uitgaan van de regionale bevolkingsprognoses, dan ziet per regio de verwachting ten aanzien van de beroepsbevolkingsontwikkeling eruit zoals weergegeven in figuur 17. De beroepsbevolking krimpt licht in enkele perifere regio's, maar neemt in enkele andere gebieden nog sterk toe.

Figuur 17 Groei/krimp van de beroepsbevolking tot 2020 naar regio

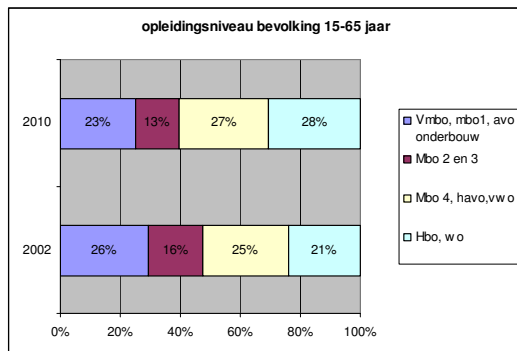
CBS Statline, bewerking RWI

2.2. Arbeidsaanbod kwalitatief

Opleidingsniveau

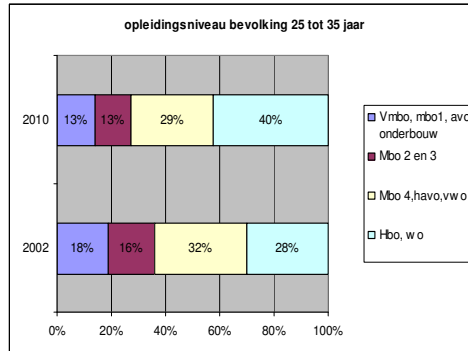
Tussen 2002 en 2010 is het opleidingsniveau van de bevolking van 15 tot 65 jaar fors toegenomen (figuur 18). Dat geldt zeker voor het jongste segment met grotendeels een voltooide initiële opleiding (25 tot 35 jaar, figuur 19; de percentages in beide figuren tellen niet helemaal op tot 100 doordat een deel onbekend is). Figuur 19 laat tevens zien dat op den duur 40% van de volwassen bevolking tenminste een HBO opleiding heeft en bijna 70% tenminste een niveau vergelijkbaar met HAVO.

Figuur 18 Opleidingsniveau (totaal)

CBS Statline, bewerking RWI

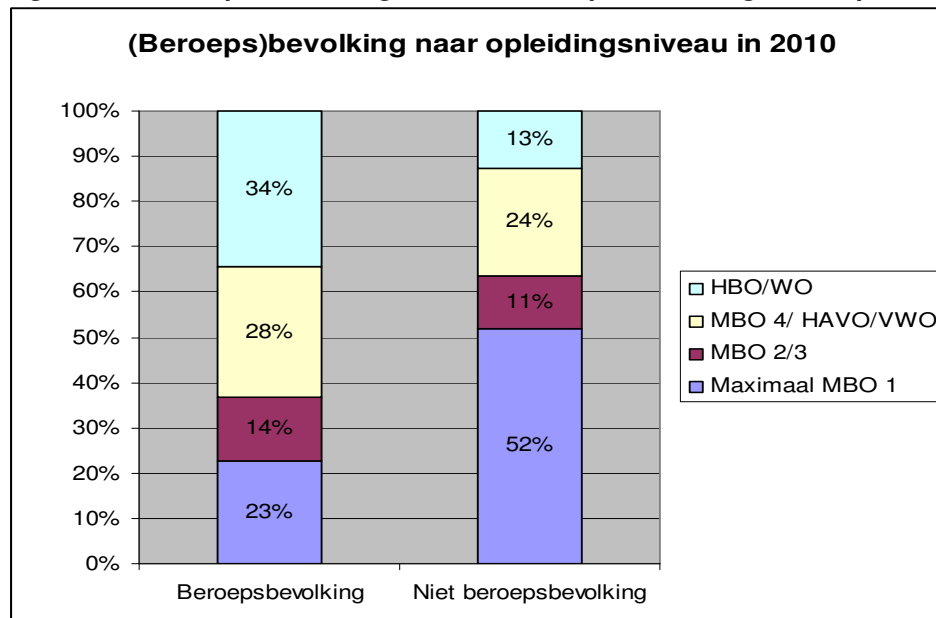
Figuur 19 Opleidingsniveau (25 tot 35 jarigen)

CBS Statline bewerking RWI.

Er is nog altijd een groot verschil in opleidingsniveau tussen het deel van de bevolking dat actief is op de arbeidsmarkt (de beroepsbevolking) en het deel dat daar buiten staat. Van de beroepsbevolking is 1/3 laag (maximaal MBO 1) en 2/3 middelbaar tot hoog opgeleid. Van de niet-beroepsbevolking is dat precies omgekeerd.

Figuur 20 Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking naar opleidingsniveau, 2010

CBS Statline, bewerking RWI

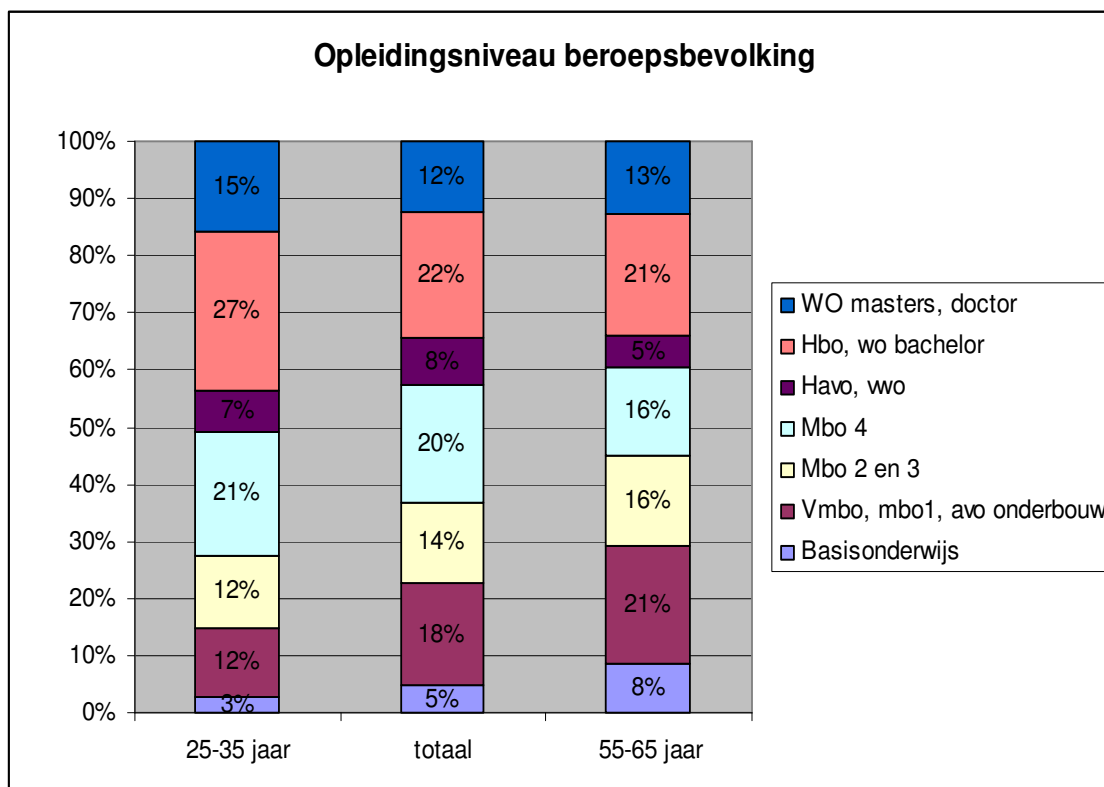
Opleidingsniveau in de toekomst

Vanwege de afname van het aantal 15 tot 65 jarigen in de bevolking zal de groei van de beroepsbevolking in de komende jaren vooral moeten komen van een toenemende participatiegraad. Voor een deel zal dat min of meer vanzelf gebeuren vanwege het hogere

gemiddelde opleidingsniveau van de jongere leeftijdscategorieën (zie figuur 21) – en de daarmee gepaard gaande hogere gemiddelde participatiegraad. Voor een ander deel kan worden verwacht dat een deel van degenen die nu niet tot de beroepsbevolking behoren zullen toetreden tot de beroepsbevolking. Hoewel dit in overwegende mate positieve effecten heeft, leidt dit ook tot een licht negatief effect op het gemiddelde opleidingsniveau van de toekomstige beroepsbevolking. Zonder een toename van de vraag naar laaggekwalificeerde arbeid betekent dit dat de concurrentie tussen de verschillende aanbodcategorieën aan de onderkant van de arbeidsmarkt zal toenemen.

Figuur 21 geeft een indicatie van de te verwachten verandering in de samenstelling van de beroepsbevolking naar opleidingsniveau. De komende 10 jaar zal de huidige groep van 55 tot 65 jarigen vrijwel volledig uitstromen. Die uitstroom zal voor 34% uit hoger opgeleiden bestaan. Dat is gemiddeld voor het aandeel hoger opgeleiden in de beroepsbevolking als geheel. Een relatief groot deel van de uitstroom zal uit laag opgeleiden bestaan. Kijken we naar de andere kant, de 25 tot 35-jarigen, dan krijgen we een indruk van het niveau van de te verwachten nieuwe instroom. Daar zijn de hoger opgeleiden met 42% sterk vertegenwoordigd en het laag opgeleide segment sterk ondervertegenwoordigd ten opzichte van de huidige verdeling in de totale beroepsbevolking. Het aantal hoog opgeleiden zal dus toenemen door het toenemende opleidingsniveau van de jongere generaties en het aantal laag opgeleiden zal minder afnemen door hun toegenomen participatiegraad.

Figuur 21 Beroepsbevolking naar opleidingsniveau en leeftijd, 2010

CBS Statline, bewerking RWI

richtingen. Alleen op WO-niveau bleef het aandeel stabiel. Op dat WO-niveau is trouwens de opmars van de sociale wetenschappen, kunst en humaniora opvallend. Wis- en natuurkunde zijn hier de grote verliezers. Bij deze gegevens moet worden bedacht dat het hier gaat om de opleidingsrichting van werkenden en niet om hun feitelijk beroep (zie daarvoor tabel 5). Evenmin gaat het hier om studentenaantallen. Tegelijk zullen leerlingen ontwikkelingen op de arbeidsmarkt mee laten wegen bij hun studiekeuze. Ook bestaat er vermoedelijk een samenhang tussen de veranderingen die in figuur 23 worden weergegeven en de feminisering van de studentenpopulatie aan de universiteiten.

Opleiding en beroep

De verschuiving in de opleidingsstructuur komt in grote lijnen overeen met de verschuiving in de beroepenstructuur. Ook hier doet zich op middelbaar niveau een verschuiving voor van economisch-administratief en technisch naar zorg, en op HBO-niveau vooral een verschuiving van economisch en technisch naar onderwijs en paramedisch. Op WO-niveau valt vooral de terugval van managementfuncties op. Tevens valt op dat het aandeel van de in een medisch beroep werkzaam onder de jonge academici gelijk is gebleven, terwijl het aandeel medisch opgeleiden onder hen wel is toegenomen. Dat kan betekenen dat meer medisch opgeleiden niet als zodanig aan het werk zijn gegaan. Het zelfde geldt voor de techniek waar het aandeel van de technisch opgeleiden onder de jonge academici minder afnam dan het aandeel in een technisch beroep werkzaam onder hen.

Tabel 5 Uitgeoefende middelbare en hogere beroepen van 25 tot 35-jarigen, 2001 en 2010

	2001	2010	2010 t.o.v. 2001
4 Middelbare beroepen	100%	100%	
46 Middelbare technische beroepen	26%	24%	-3%
49 Middelbare (para)medische beroepen	9%	10%	1%
51 Middelbare admin. comm. beroepen e.d.	43%	39%	-4%
57 Middelbare verzorgende beroepen e.d.	8%	12%	4%
6 Hogere beroepen	100%	100%	
62 Hogere pedagogische beroepen	12%	19%	7%
66 Hogere technische beroepen	9%	7%	-2%
69 Hogere (para)medische beroepen	9%	11%	2%
71 Hogere admin. comm. econ. ber. e.d.	46%	40%	-6%
76 Hogere beroepen gedrag, maatschappij	11%	12%	1%
77 Hogere verzorgende beroepen	1%	1%	0%
78 Managers op hbo niveau	2%	2%	0%
8 Wetenschappelijke beroepen	100%	100%	
85 Wetenschappelijke wisk. natuurw. ber.	3%	2%	-1%
86 wetenschappelijke technische beroepen	11%	8%	-3%
89 Wetenschappelijke (para)medisch ber.	13%	13%	0%
91 Wet. economisch administratieve ber.	28%	25%	-3%
93 Wet. juridisch bestuurlijke beroepen	13%	13%	0%
96 Wet. beroepen gedrag, maatschappij	7%	11%	4%
98 Managers op wetenschappelijk niveau	11%	4%	-6%

CBS Statline

3. Confrontatie van vraag en aanbod

- De meeste sectoren kenden ook in 2011 zowel overschotten als tekorten.
- Regionaal zijn er grote verschillen in de mate waarin vraag en aanbod op elkaar aansluiten.
- Over het algemeen kennen grootstedelijke regio's een minder goede aansluitingskwaliteit.
- Zuidwest Friesland scoort het gunstigst op de kwalitatieve aansluitingsindicator, Groot Rijnmond het slechtst.
- De werkloosheid liep in 2011 op van 398.000 in januari tot 456.000 in december.
- Nederland is onderweg zijn positie als Europees kampioen werkgelegenheid kwijt te raken.
- De jeugdwerkloosheid ligt al boven het niveau van Duitsland.
- Noch de jongeren, noch de ouderen, maar de middencategorie qua leeftijd ervoer in 2011 de sterkste werkloosheidstoename.
- Vooral de mannen tussen de 25 en 45 jaar raakten hun baan kwijt.
- Qua opleidingsniveau vielen de klappen vooral op de lagere MBO-niveaus.
- Doordat beter opgeleiden om de banen aan de onderkant mee concurreren, is de werkgelegenheid voor laag opgeleiden geringer dan het aantal eenvoudige banen doet vermoeden.
- Een groot deel van de uitkeringsgerechtigden is niet actief op zoek naar werk.
- Een toenemend aandeel van degenen die geen werk hebben en daar actief naar op zoek zijn heeft geen uitkering.

3.1. Knelpunten aan de vraagzijde

Sectoraal

Het RWI-rapport "Sectorale Arbeidsmarktinformatie" (2011) laat zien dat er ondanks de oplopende werkloosheid in een aantal sectoren specifieke knelpunten blijven bestaan. Zo heeft de agrarische sector behalve aan seizoenswerkers een tekort aan geschoolden op MBO 3 niveau. De meeste industriële sectoren kennen tekorten aan goed opgeleide technici op MBO 3 en 4 niveau. Zelfs in de bouw, waar de werkgelegenheid sterk onder druk staat, zijn er in een aantal specifieke beroepen zoals betontimmerman of –boorder, asbestverwijderaars of glaszetter tekorten voelbaar. In de detailhandel zijn de opticiens te vaak onzichtbaar en in de zorg doen zich tekorten voor in de specialistische verpleegkundige beroepen.

Regionaal

Op basis van CBS-cijfers over vacatures en werkloosheid is door de RWI een regionale aansluitingsindex berekend. Per regio is de reciproque van het product van de index (NL=100) van het werkloosheidspercentage en de vacaturegraad met 100.000 vermenigvuldigd. Wanneer een relatief hoge werkloosheid gepaard gaat met een relatief hoge vacaturegraad, dan is de index laag. Zichtbaar is dat in stedelijke gebieden vraag en aanbod relatief slecht op elkaar aansluiten. Daar zijn zowel veel werklozen als veel vacatures. Volgens deze maatstaf, gebaseerd op het naast elkaar voorkomen van veel vacatures en veel werklozen, is de arbeidsmarkt kwalitatief het evenwichtigst in Zuidwest Friesland en het meest onevenwichtig in Groot Rijnmond.

Tabel 6 Aansluitingsindicator naar regio, 2011

Regio	Aansluit- indicator
Groot-Rijnmond (COR)	6,6
Zaanstreek (COR)	7,6
Zeeuwsch-Vlaanderen (COR)	7,7
Oost-Zuid-Holland (COR)	7,7
Midden-Limburg (COR)	7,9
Overig Groningen (COR)	7,9
Het Gooi en Vechtstreek (COR)	8,3
Zuid-Limburg (COR)	8,4
Utrecht (COR)	8,8
Zuidoost-Noord-Brabant (COR)	8,8
Groot-Amsterdam (COR)	8,9
Flevoland (COR)	9,0
Agglomeratie 's-Gravenhage (COR)	9,0
Zuidoost-Drenthe (COR)	9,3
Zuidoost-Zuid-Holland (COR)	9,4
Zuidwest-Overijssel (COR)	9,5
Agglom. Leiden en Bollenstreek(COR)	9,7
Alkmaar en omgeving (COR)	10,2
Midden-Noord-Brabant (COR)	10,2
Zuidwest-Gelderland (COR)	10,3
Arnhem/Nijmegen (COR)	10,4
Agglomeratie Haarlem (COR)	10,7
Noord-Overijssel (COR)	10,8
Oost-Groningen (COR)	10,9
West-Noord-Brabant (COR)	11,1
Twente (COR)	11,2
IJmond (COR)	11,8
Noordoost-Noord-Brabant (COR)	12,3
Veluwe (COR)	12,4
Delft en Westland (COR)	12,6
Zuidwest-Drenthe (COR)	12,8
Noord-Friesland (COR)	12,9
Overig Zeeland (COR)	13,5
Noord-Drenthe (COR)	14,2
Noord-Limburg (COR)	14,2
Zuidoost-Friesland (COR)	15,4
Achterhoek (COR)	16,5
Kop van Noord-Holland (COR)	17,4
Zuidwest-Friesland (COR)	23,7

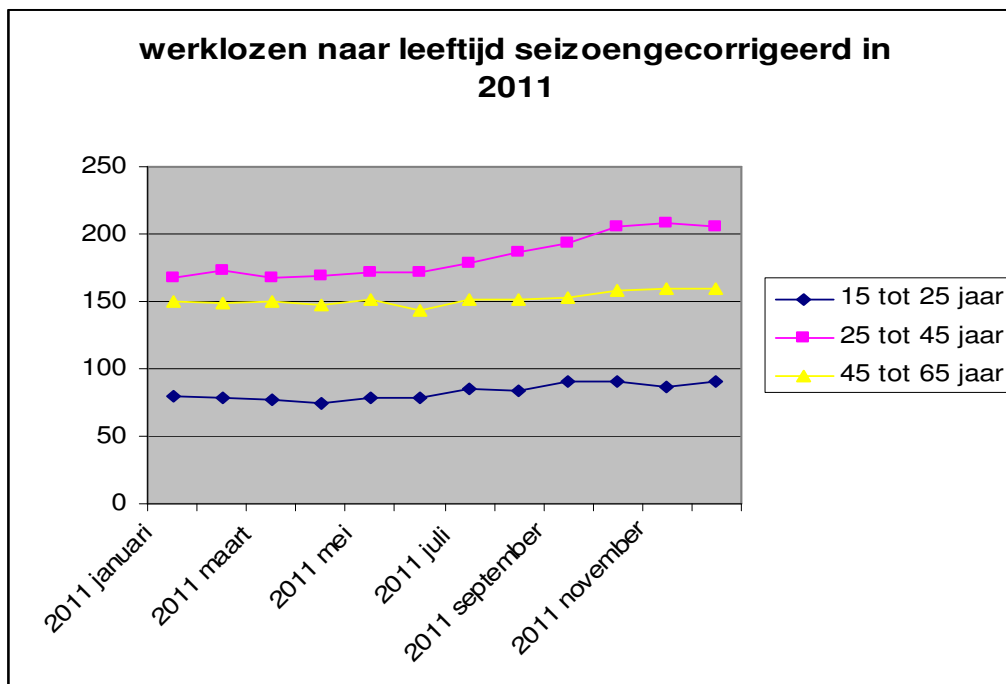
CBS en UWV, bewerking RWI

3.2. Knelpunten aan de aanbodzijde

Werkloosheid

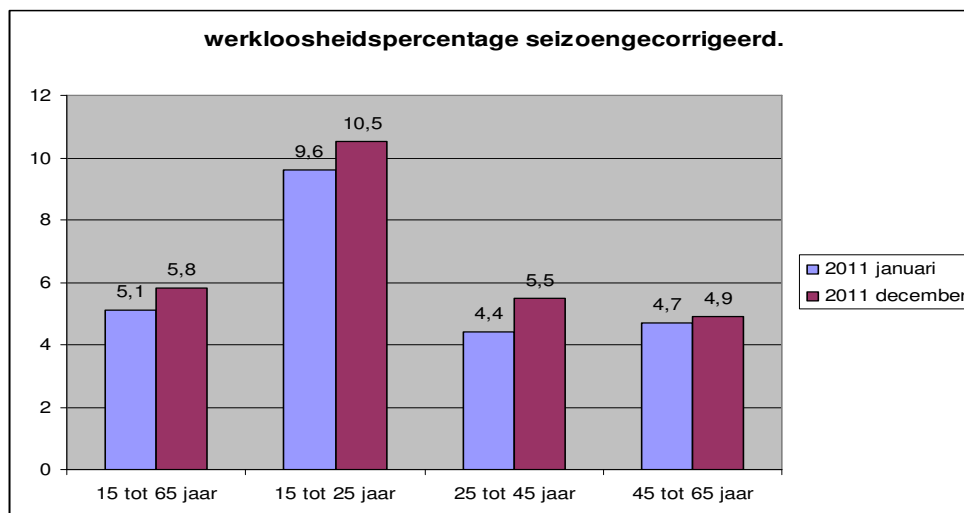
De werkloosheid is in 2011 sterk opgelopen van 398.000 in januari tot 456.000 in december. Er meldden zich iets meer mensen op de arbeidsmarkt, maar dat leidde vooral tot meer werklozen. Bij de jongeren en bij de ouderen was dat anders. Daar zien we de arbeidsdeelname veel harder toenemen dan de werkloosheid. De meest getroffen leeftijdscategorie is de middenmoot. Daarvan trok een deel zich van de arbeidsmarkt terug, terwijl desalniettemin de werkloosheid in deze categorie het sterkst toenam.

Figuur 24 Ontwikkeling aantal werklozen naar leeftijd in 2011 (x 1.000)

CBS Statline, bewerking RWI

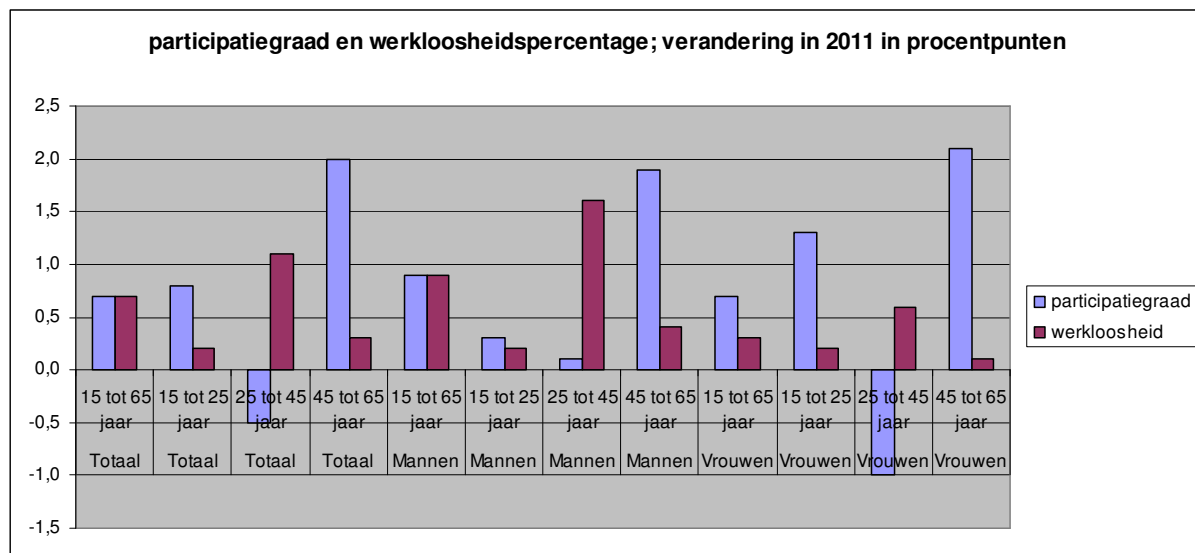
Figuur 25 Werkloosheid naar leeftijd, januari en december 2011

CBS Statline, bewerking RWI

Het waren dus niet de jongeren en de ouderen die in 2011 hun arbeidsmarktpositie het sterkst zagen verslechteren, maar de beroepsbevolking in middelste leeftijdscategorie. De werkloosheidstoename van de 25 tot 45-jarigen kwam daarbij vooral ten laste van de mannen, het terugtrekken van de arbeidsmarkt kwam vooral op het conto van de vrouwen. Een mogelijke verklaring voor het eerste is dat vooral de 25 tot 45-jarige mannen aan het begin van de crisis in 2009 en in 2010 nog als het zo lang mogelijk te behouden menselijk bedrijfskapitaal werden gezien, maar er in 2011 eindelijk toch begonnen uit te vliegen. Het laatste kan ermee te maken hebben dat door de ruimere arbeidsmarkt werkgevers zich minder genoodzaakt zagen vrouwen met gezinsverplichtingen gunstige arrangementen aan te bieden waardoor meer vrouwen met kinderen de arbeidsmarkt voor gezien hielden. Zonder dit effect zou de werkloosheid onder vooral vrouwen tussen de 25 en 45 jaar aanmerkelijk sterker zijn opgelopen. Het is niet bekend in hoeverre te verwachten verhogingen in de kosten van kinderopvang bij deze ontwikkelingen een rol heeft gespeeld.

Figuur 26 Verandering in participatiegraad en werkloosheid in 2011 naar geslacht

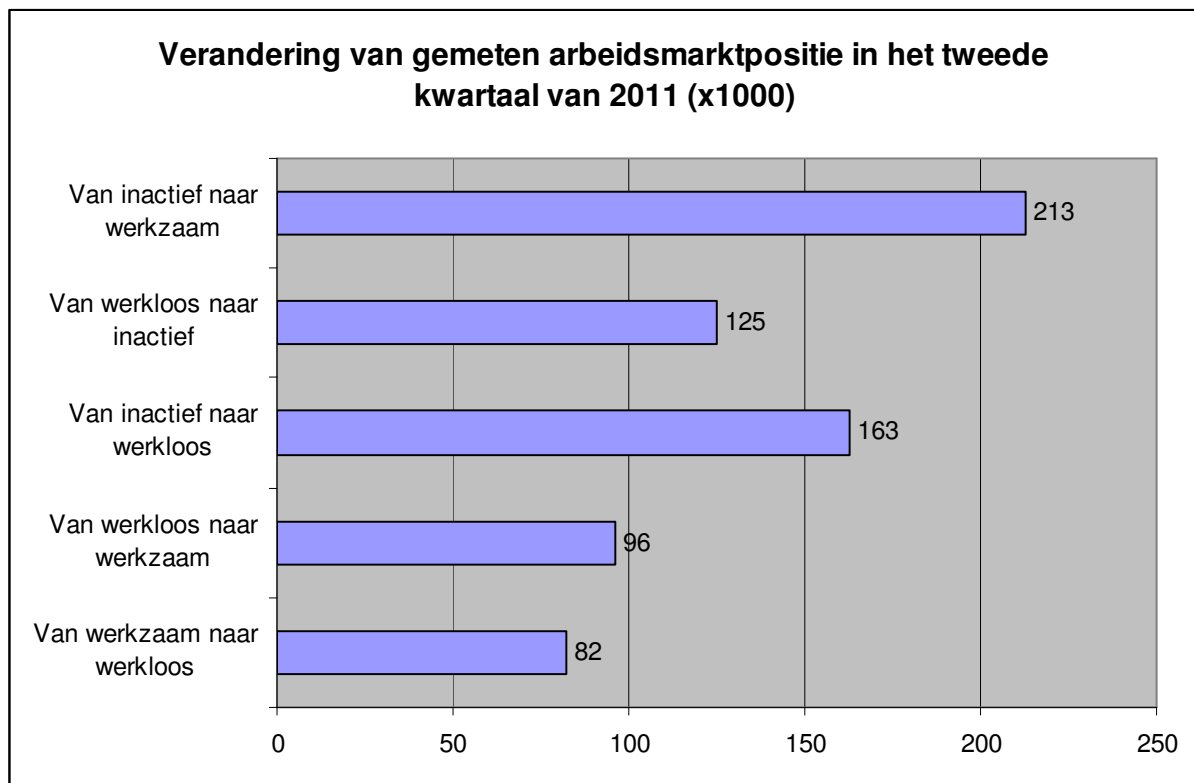

CBS Statline, bewerking RWI

Bij de cijfers over werkloosheid moet er wel rekening mee gehouden worden dat het hier gaat om degenen die geen werk voor 12 uur of meer hebben en daar wel actief naar op zoek zijn. Uitkeringsgerechtigden die geen actief zoekgedrag vertonen tellen dus niet mee. Dat is 30% van de WW-gerechtigden en 82% van de bijstandspopulatie. Bij de 55 tot 65-jarigen is 45% van de WW-ers en 92% van de bijstandsgerechtigden niet actief op zoek naar werk. Voor een deel gaat het hierbij uiteraard om mensen die vanwege hun geringe kans op een baan of vanwege gezondheidsbeperkingen zijn vrijgesteld van de sollicitatieplicht. Daarnaast is het erg lastig om objectief te meten of er al dan niet sprake is van actief zoekgedrag.

Figuur 27 laat de gemeten positiewisselingen in een kwartaal zien. Opvallend is dat er – in absolute aantallen – veel meer werk werd gevonden door degenen die aan het begin van het kwartaal inactief waren dan door actief werkzoekende werklozen. Ook de grote stromen tussen werkloos en inactief en omgekeerd roepen vragen op over de betekenis van de grens tussen inactief en werkloos.

Figuur 27 Veranderingen in arbeidsmarktpositie, tweede kwartaal 2011 (x 1.000)

CBS Statline, bewerking RWI

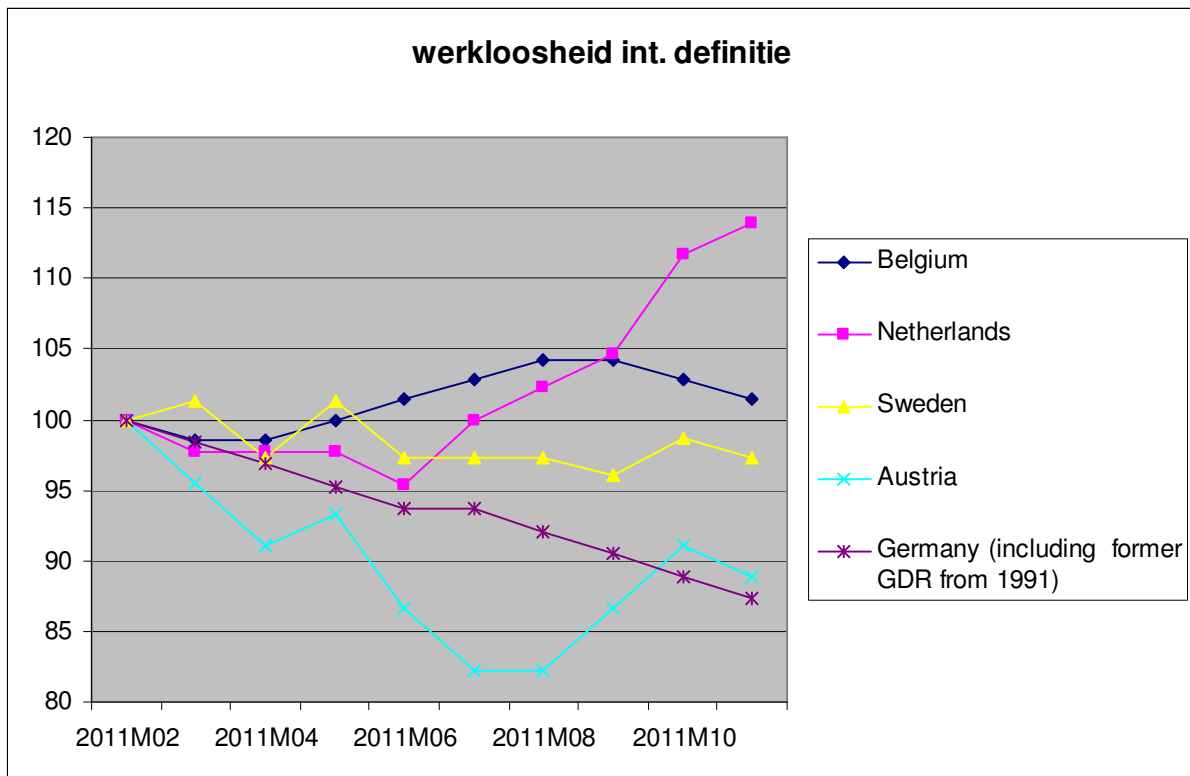
Verwachting voor het komende jaar

Denkbaar is dat bij een voortduren van de crisis het beeld van wie slachtoffer worden weer richting de oudere patronen gaat kantelen. Daarbij moet een onderscheid gemaakt worden tussen de kans om werkloos te *worden* en de kans om werkloos te *blijven*. Jongeren zullen vooral een toenemende kans lopen om werkloos te worden, ouderen om het te blijven. Ook wanneer ze actief naar werk zoeken. Laag opgeleiden en allochtonen lopen een verhoogd risico op beide punten. Categorieën die over alternatieven voor betaalde arbeid beschikken zullen bij afnemende werkgelegenheid minder vaak werkloos worden maar zich in plaats daarvan van de arbeidsmarkt terugtrekken. Dat betekent dat de elasticiteit van het aanbod in vrouwenberoepen groter is dan in mannenberoepen.

Werkloosheid, internationaal vergeleken

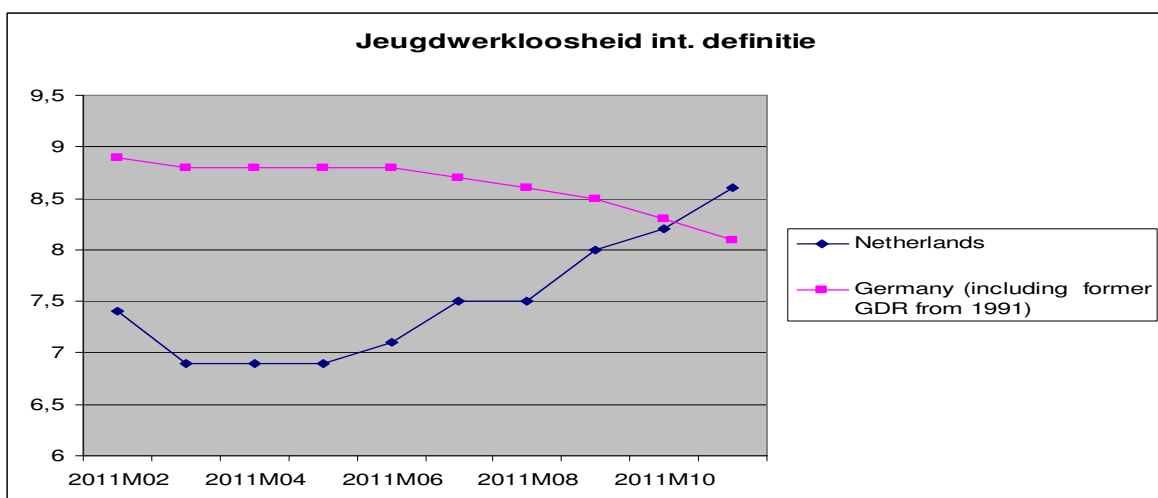
In figuur 28 wordt de ontwikkeling van de werkloosheid in Nederland in 2011 (op basis van de internationale definitie) vergeleken met die in enkele andere Europese landen. Zichtbaar is dat waar andere landen een daling laten zien, Nederland de werkloosheid ziet oplopen. Vooral het contrast met Duitsland is groot. Nederland is dus flink op weg de internationale positie als land met een zeer lage werkloosheid te verliezen. Dat geldt ook voor de jeugdwerkloosheid, die inmiddels in Duitsland al lager ligt dan in Nederland (figuur 29).

Figuur 28 Werkloosheid in Nederland en andere landen in 2011 (index, januari = 100)

Bron: Eurostat, bewerking RWI

Figuur 29 Jeugdwerkloosheid in Nederland en Duitsland in 2011 (index, januari = 100)

Bron, Eurostat, bewerking RWI

Oppassen met jeugdwerkloosheidscijfers

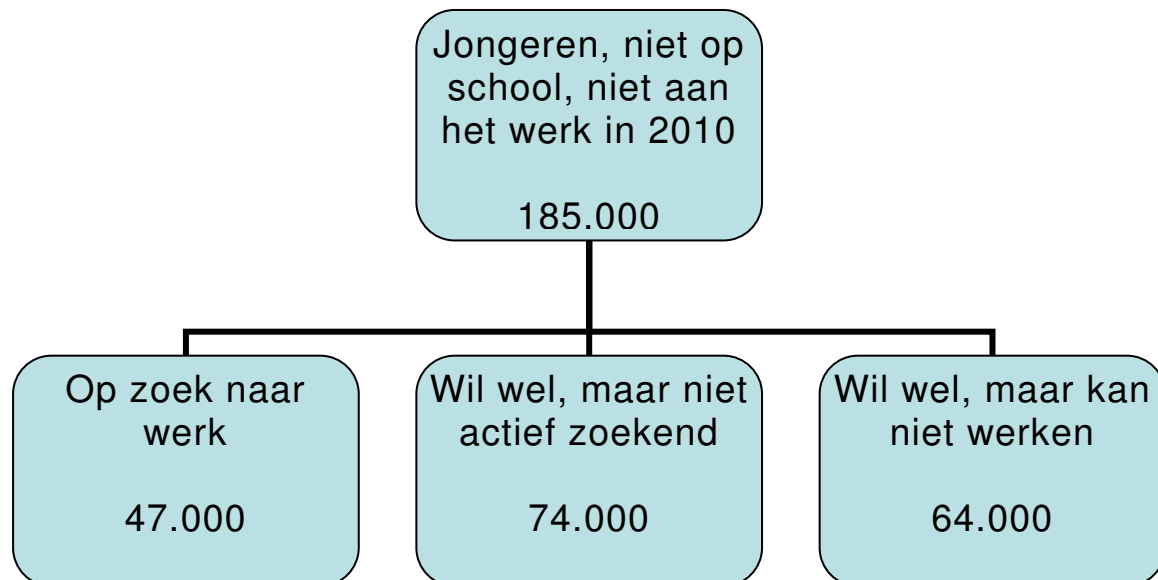
Bij de interpretatie van cijfers over jeugdwerkloosheid moet altijd wel rekening gehouden worden met een tweetal zaken.

- Doordat in Nederland erg veel scholieren en studenten een baan naast hun studie hebben of willen hebben, is een groot deel van de jeugdige beroepsbevolking (werkend of werkloos) scholier of student.
- De jongeren die meegeteld worden als werkloos zijn actief op zoek naar werk. Dat zijn niet de grootste probleemgevallen. Die zijn te vinden onder degenen die geen dagonderwijs meer volgen, geen werk hebben en geen actief zoekgedrag (meer) vertonen.

Het eerste punt heeft weinig invloed op het jeugdwerkloosheidspercentage. Zowel de teller als de noemer worden er door verhoogd. Misleidend is wel dat in het werkloosheidscijfer veel jongeren zitten waarvan de werkloosheid doordat ze nog op school zitten eigenlijk geen groot maatschappelijk probleem is.

Het tweede punt betekent dat het jeugdwerkloosheidscijfer de grootste problemen van inactiviteit onder jongeren niet meetelt.

Figuur 30 Arbeidsmarktpositie jongeren, 2010

CBS Statline, bewerking RWI

Alleen de 47.000 actief zoekende jongeren worden in het officiële werkloosheidscijfer van het CBS meegeteld (naast 52.000 scholieren en studenten). Conclusie: per saldo tellen we met het jeugdwerkloosheidscijfer voor een deel te weinig jongeren en voor een ander deel de verkeerde jongeren mee.

Werkloosheidsontwikkeling naar persoonskenmerken en regio

Het is belangrijk om wat er op de korte termijn gebeurt te zien in het perspectief van een langere periode. Daarom is in tabel 7 aangegeven voor welke categorieën de werkloosheid zich relatief ongunstig heeft ontwikkeld sinds 2002 en in het afgelopen jaar en voor wie de ontwikkeling juist relatief gunstig uitpakte op de korte termijn en over 10 jaar bezien. Ook is opgenomen wat op de korte termijn en over een tienjaarstermijn bezien zich relatief gunstig en relatief ongunstig ontwikkelende regio's waren. Categorieën en regio's met een ontwikkeling rond het gemiddelde zijn weggelaten.

Tabel 7 Werkloosheidsontwikkeling naar persoonskenmerken en regio, 2002-2011 en 2011

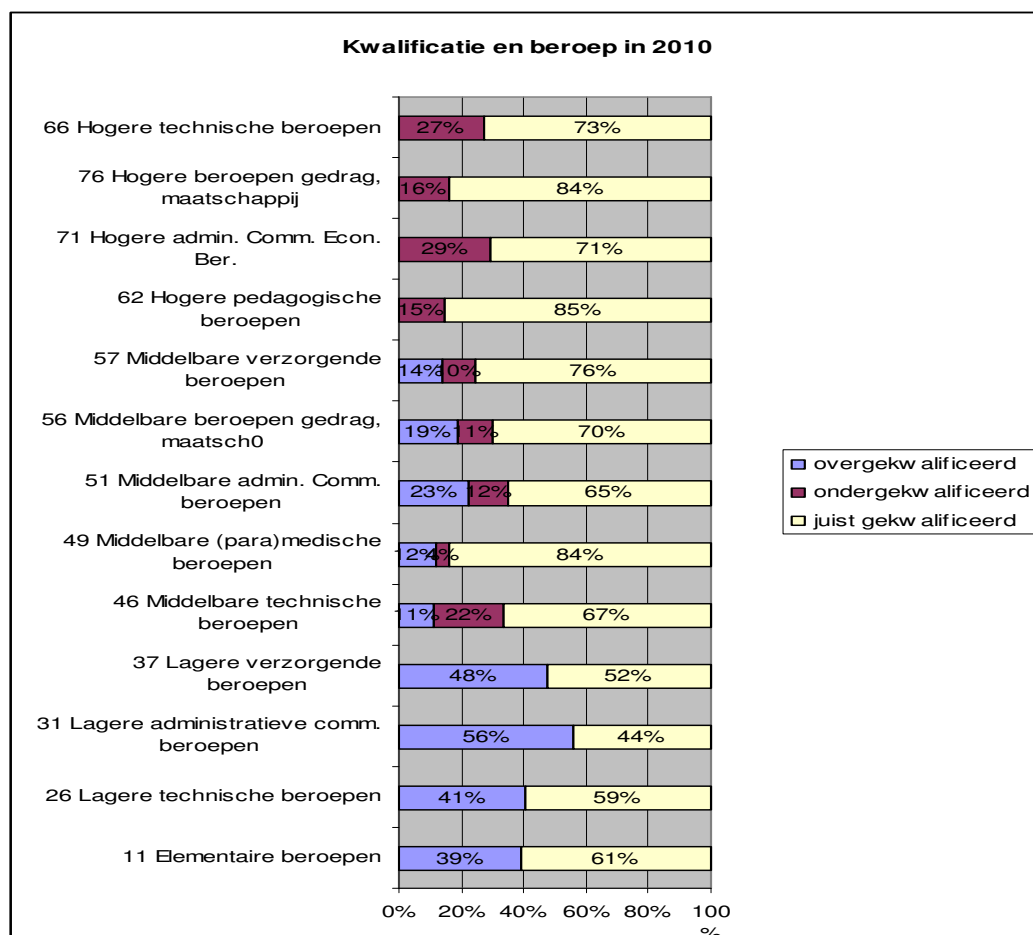
Werkloosheid vanaf 2002 en in 2011	Ontwikkeling vanaf 2002	Ontwikkeling in 2011
Relatief gunstig	15-20 jarigen Vrouwen Academici MOE-landers Alleenstaande ouders Gooi- en Vechtstreek, Friesland, Zeeland en Limburg	15-25 jarigen 60-65 jarigen Vrouwen Academici Alleenstaande ouders Vrouwen uit MOE-landen Flevoland, Limburg, Noord/Brabant en Zeeland.
Relatief ongunstig	Mannen 40-45 jarigen 50-plussers MBO-ers Leiden en Bollenstreek, Zaanstreek, Z.O. Zuid Holland, Flevoland	Mannen 25-30 jarigen MBO 2-3 Groningen, Drenthe en Overijssel

Over een langere termijn gezien lijkt er sprake van een wet van de remmende voorsprong. Enkele Randstadregio's met een relatief sterke positie kwamen sterker dan gemiddeld in de min. Zowel op de langere als op de korte termijn doen de jongeren het relatief goed. Voor de ouderen lijkt er iets te veranderen. Over 10 jaar bezien deden ze het nog relatief slecht, maar de meest recente ontwikkelingen wijzen op een versterking van hun marktpositie. De vrouwen doen het zowel op de korte als op de langere termijn beter dan de mannen. Het MBO-niveau (en daarbinnen vooral de lagere niveaus) staat onder druk, net als de oudere jongeren en de jongere ouderen.

Over- en onderkwalificatie

In figuur 31 is sprake van overkwalificatie wanneer iemand met een opleiding op middelbaar niveau een lager of elementair beroep uitoefent of iemand met een HBO of WO opleiding een middelbaar of lager beroep heeft. Voor onderkwalificatie geldt het omgekeerde.

Figuur 31 Beroepsbevolking (tot en met de hogere beroepen) naar opleiding en beroep, 2010

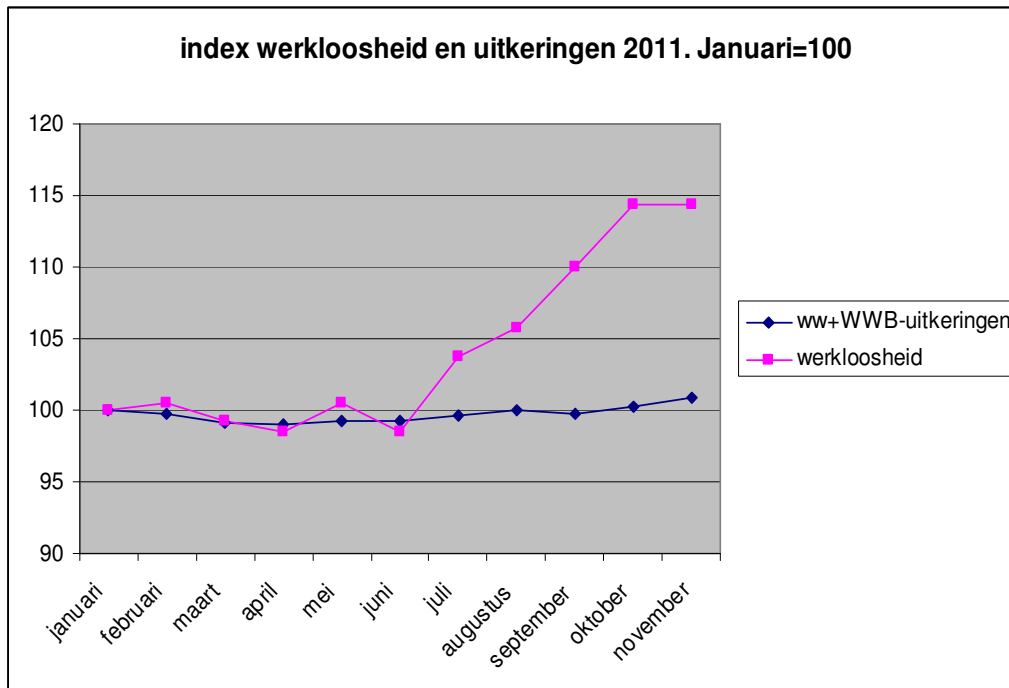
CBS Statline, bewerking RWI

Er zijn maar weinig beroepen waarin het opleidingsniveau helemaal spoort met het beroepsniveau. In de techniek, maar ook op economisch-administratief gebied komt het vaak voor dat mensen op HBO-niveau (hoger beroep) werkzaam zijn maar op middelbaar of lager niveau zijn opgeleid. In de lagere en elementaire beroepen zijn veel middelbaar of hoger opgeleiden werkzaam. Dat betekent dat er aan de onderkant van de arbeidsmarkt veel verdringing plaatsvindt. Dat kan een gevolg zijn van een ruim aanbod aan de onderkant van de arbeidsmarkt van personen met niet-marktconforme opleidingsrichtingen, maar ook van toenemende eisen op het gebied van niet-beroepsspecifieke vaardigheden in de lagere beroepen. Al met al betekent het wel dat de ruimte op de arbeidsmarkt voor laag opgeleiden geringer is dan de hoeveelheid banen op elementair en lager niveau doet vermoeden.

3.3. Werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid

Figuur 32 laat zien dat de toename van de werkloosheid in 2011 niet gevolgd werd door een evenredige toename van het aantal WW- en WWB-uitkeringen.

Figuur 32 Werkloosheid en uitkeringen in 2011 (index, januari = 100)

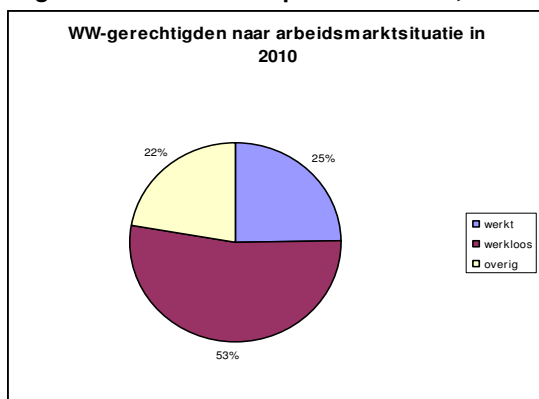
CBS Statline, bewerking RWI

Voor deze discrepantie zijn meerdere verklaringen denkbaar.

- De eerste mogelijkheid is dat in de loop van 2011 steeds meer slachtoffers van het begin van de crisis hun uitkering zagen aflopen zonder een baan gevonden te hebben.
- De tweede mogelijkheid is dat steeds meer uitkeringsgerechtigden actief op zoek gingen naar werk en dus meegeteld gingen worden als werkloze. Niet vergeten mag worden dat een groot deel van de WW- en WWB-gerechtigden niet voldoet aan de criteria 'heeft geen werk, is beschikbaar en zoekt actief' waaraan voldaan moet worden om mee te tellen als werkloze. Twee van de drie WW- en WWB-gerechtigden worden niet tot de werkloze beroepsbevolking gerekend en de helft van de werklozen heeft geen uitkering.
- De derde mogelijkheid is dat een groot deel van de nieuwe instroom in de uitkeringen sollicitatieplichtig was en een groot deel van de uitstroom niet.

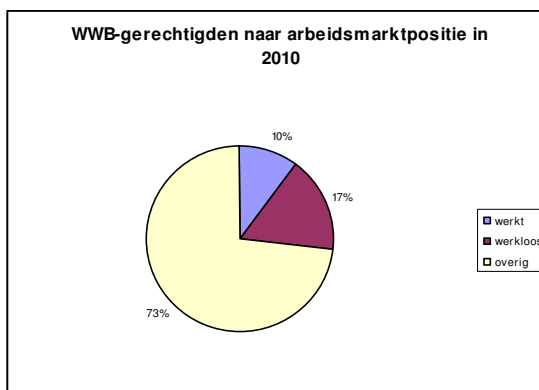
Figuur 34 laat zien dat in 2010 slechts 17% van de WWB-gerechtigden op grond van hun arbeidsmarktpositie en zoekgedrag tot de werkloze beroepsbevolking gerekend werd. Bij de WW-gerechtigden (figuur 33) valt op dat een kwart naast de (gedeeltelijke) WW-uitkering een baan heeft. Onder de categorie 'overig' vallen degenen die zijn vrijgesteld van de sollicitatieplicht, in een scholingstraject zitten of niet langer gemotiveerd zijn om naar werk te zoeken. Bij de oudere WW- of WWB-gerechtigden, de 55-plussers, telt slechts 23% (46% van de WW-ers en 7% van de WWB-ers) mee als werkloze.

Figuur 33 Arbeidsmarktpositie WW-ers, 2010

CBS Statline, bewerking RWI.

Figuur 34 Arbeidsmarktpositie WWB-ers, 2010

CBS Statline, bewerking RWI.

In welke mate elk van de drie genoemde verklaringen een rol speelde zou nader onderzocht moeten worden.

Figuur 35 Werkloze beroepsbevolking naar uitkeringssituatie, 2010

CBS Statline, bewerking RWI

Omgekeerd betekent dit dat een groot deel van de werkloze beroepsbevolking geen uitkering heeft. Bijna de helft van de werkloze beroepsbevolking had in 2010 geen uitkering. Overigens moet er wel rekening mee worden gehouden dat ongeveer 1 op de 3 niet-uitkeringsgerechtigden die tot de werkloze beroepsbevolking werden gerekend scholier of student was.

3.4. Verwachtingen voor de komende jaren

Het CPB verwacht een toename van de werkloosheid tot 2014 van 5,4% in 2011 tot 7,25% in 2013 (nationale definitie). Voor 2015 wordt weer een daling verwacht. Deze prognose houdt nog geen rekening met de gevolgen van bezuinigingen die nodig zijn om het begrotingstekort naar 3% terug te brengen. Het voorziene herstel van de economie vanaf 2013 en de daarop volgende daling van de werkloosheid vanaf 2014 kunnen door die maatregelen worden vertraagd en zelfs achterwege blijven. Dat zou de werkloosheid in de komende jaren nog verder kunnen laten oplopen dan nu is voorzien. Tegelijkertijd is er ook nu al in sommige branches sprake van tekorten op deelmarkten. Voor de nabije toekomst geldt echter dat weinig op dit gebied zeker is. De internationale economische ontwikkelingen zijn onvoorspelbaar en daarmee ook de ontwikkeling van de vraag op de Nederlandse arbeidsmarkt. Het is daarom van groot belang om de arbeidsmarkt van dag tot dag te blijven volgen ten aanzien van de ontwikkelingen van vraag en aanbod, kwantitatief en kwalitatief, globaal en verbijzonderd naar specifieke sectoren en categorieën en zeker ten aanzien van de knelpunten die daarbij ontstaan. Alleen dan kan sprake zijn van een actief arbeidsmarktbeleid dat bijdraagt aan het tijdig en adequaat aanpakken van bedreigingen en het optimaal benutten van geboden kansen..